

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΑΕΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΣΗ ΓΝΩΣΕΩΝ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΑΕΙ (ΠΕΓΑ)

«Οι σύγχρονες τεχνικές βιο-ανάλυσης στην υγεία, τη γεωργία, το περιβάλλον και τη διατροφή»

**ΜΕΝΔΕΛΙΚΑ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥΜΕΝΑ
ΝΟΣΗΜΑΤΑ**

Νοσήματα κληρονομούμενα με μενδελικό τρόπο : ~4000

Από αυτά, τα ~3300 οφείλονται σε μεταλλάξεις σε ~2000 γονίδια

≥50% → αυτοσωματικά επικρατή

~35% → αυτοσωματικά υπολειπόμενα

≤10% → συνδεδεμένα με το χρωμόσωμα X

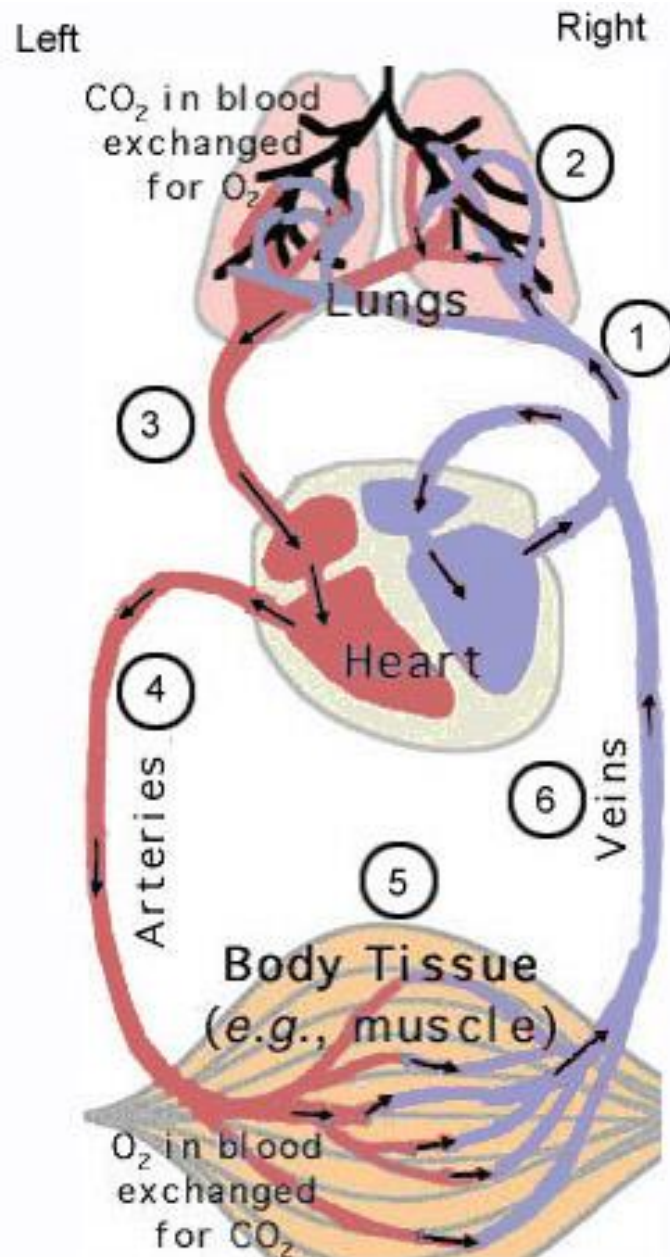
OMIM
Online Mendelian Inheritance in Man

Johns
Hopkins
University

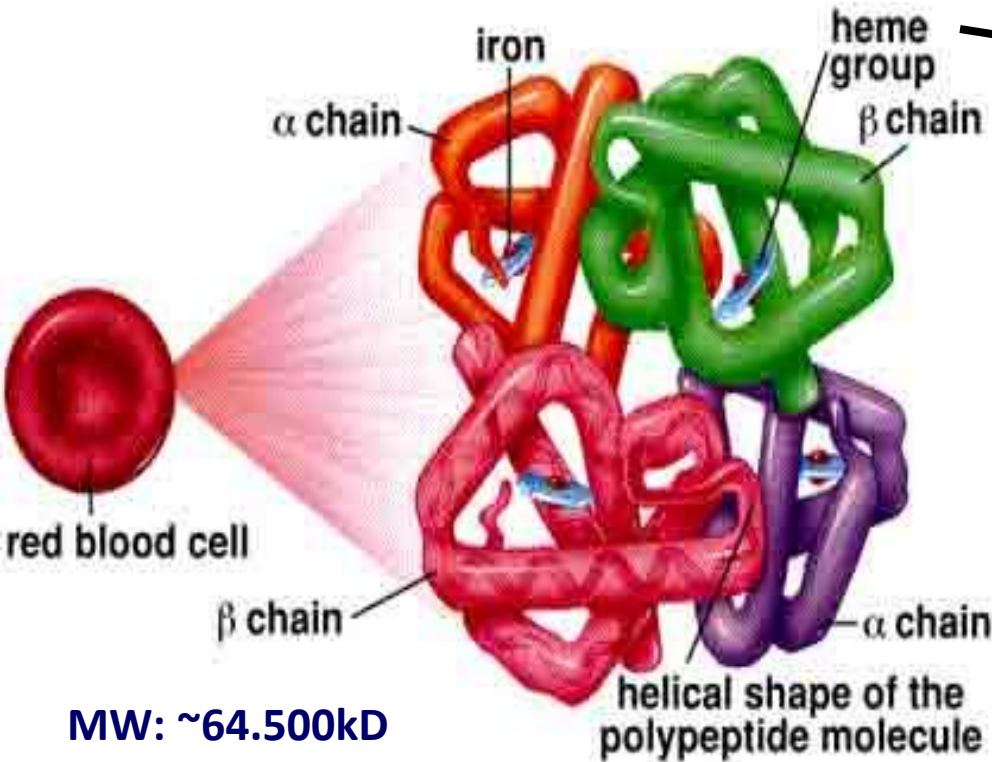
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?db=OMIM>

Αιμοσφαιρινοπάθειες

Η κυκλοφορία του αίματος και η ανταλλαγή O_2 - CO_2

Η αιμοσφαιρίνη

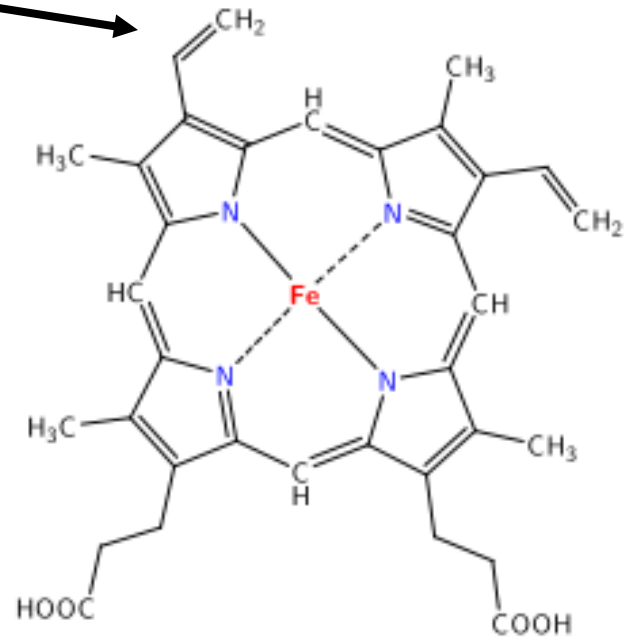

MW: ~64.500kD

Η φυσιολογική αιμοσφαιρίνη των ενηλίκων (HbA) είναι μία σφαιρική πρωτεΐνη που αποτελείται από 4 πολυπεπτιδικές αλυσίδες, $\alpha_2\beta_2$

141aa

146aa

- Ετεροκυκλικός οργανικός δακτύλιος-πορφυρίνη
- Παράγεται στα μιτοχόνδρια και στο κυτταρόπλασμα των ανώριμων ερυθρών αιμοσφαιρίων
- Κάθε αίμη περιλαμβάνει ένα άτομο Fe που συνδέεται με ένα μόριο οξυγόνου

Η αιμοσφαιρίνη

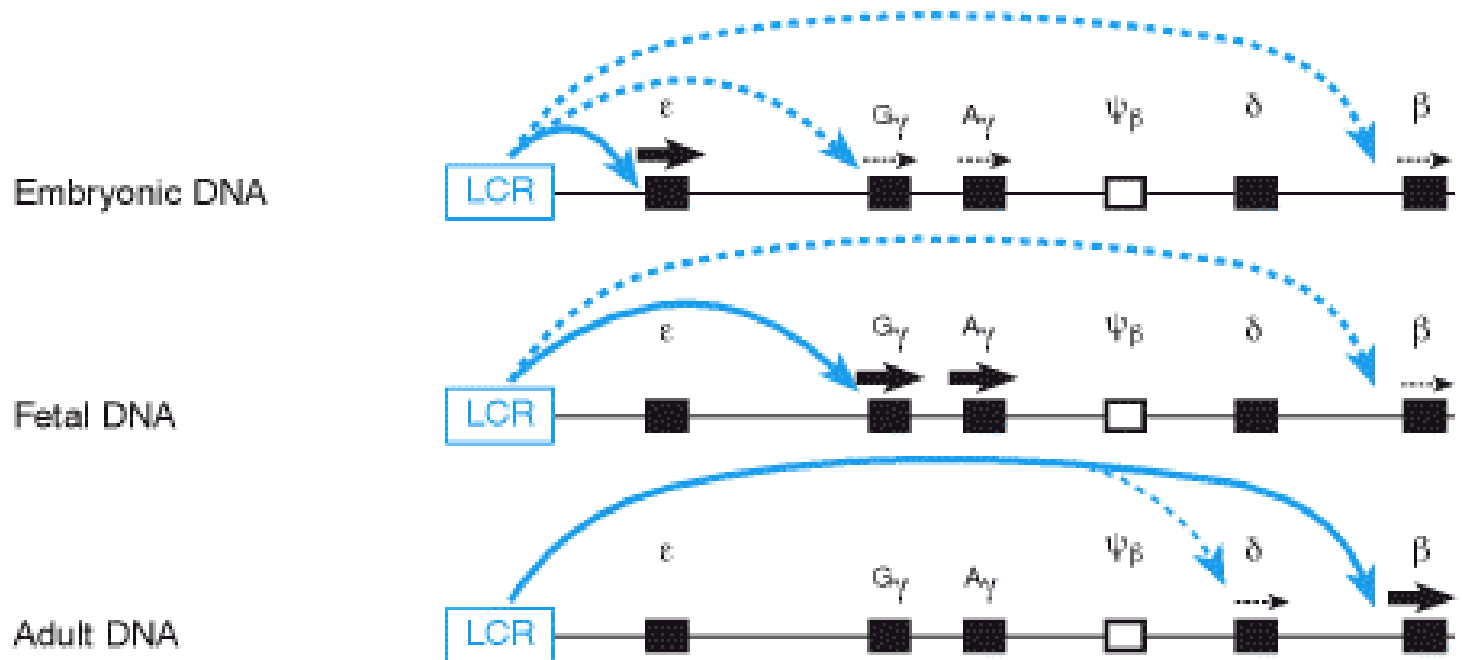
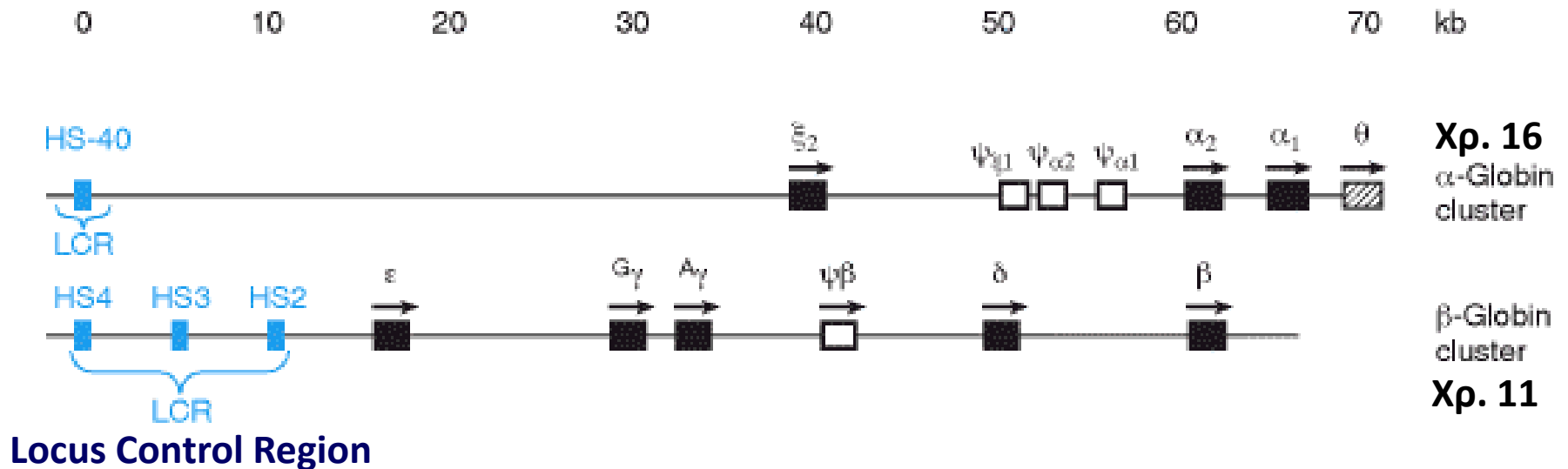
Max Ferdinand
Perutz
(1914 - 2002)

John Cowdery
Kendrew
(1917 - 1997)

Βραβείο Νόμπελ Χημείας (1962) για τις μελέτες τους στη δομή της αιμοσφαιρίνης

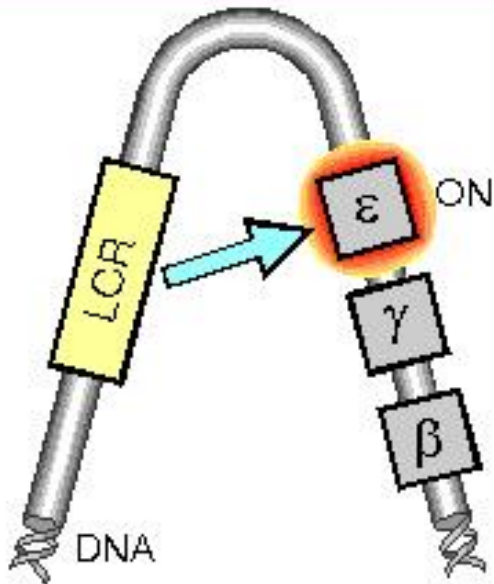
Τα συμπλέγματα γονιδίων των σφαιρινών

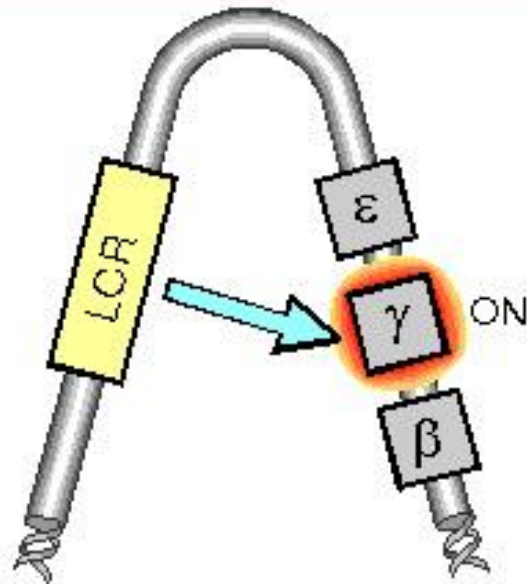
Έκφραση των γονιδίων των σφαιρινών

Locus Control Region

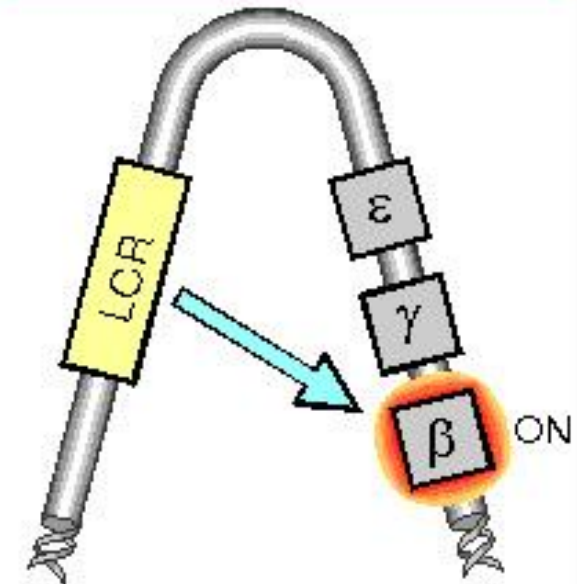
Embryonic (yolk sac)

Fetal liver

Adult bone marrow

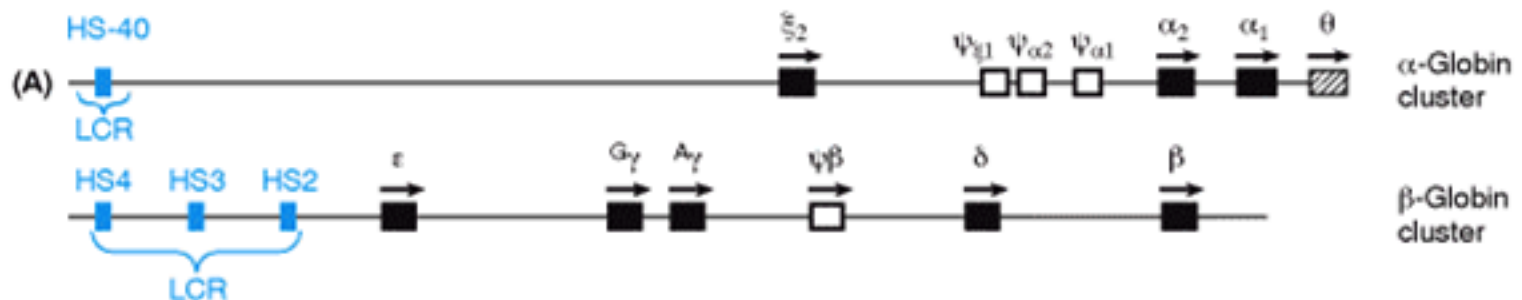

Έκφραση των γονιδίων των σφαιρινών

Globin Chains Hemoglobin Stage of Development

$\alpha_2\epsilon_2$	Gower 2	Embryo
$\zeta_2\epsilon_2$	Gower 1	
$\zeta_2\gamma_2$	Portland	
$\alpha_2^A\gamma_2$	F	Fetus
$\alpha_2^G\gamma_2$	F	
$\alpha_2\beta_2$	A	Adult
$\alpha_2\delta_2$	A ₂	

0 10 20 30 40 50 60 70 kb

ΑΙΜΟΣΦΑΙΡΙΝΟΠΑΘΕΙΕΣ

- 1. Δομικά παραλλάγματα αιμοσφαιρίνης (ποιοτικές ανωμαλίες)**
- 2. Θαλασαιμίες (ποσοτικές ανωμαλίες)**

Αιμολυτικές αναιμίες

Μεταλλαγές του κωδικονίου 6 της β – αλυσίδας

β^A	CCT ⁵	GAG ⁶	GAG ⁷	DNA
β^S	CCT	GTG	GAG	
β^C	CCT	AAG	GAG	
β^A	Pro	Glu	Gln	Πρωτεΐνη
β^S	Pro	Val	Glu	
β^C	Pro	Lys	Gln	

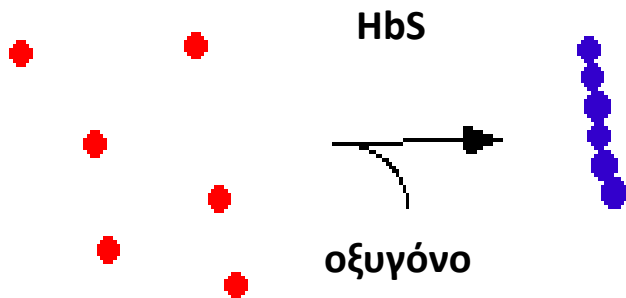
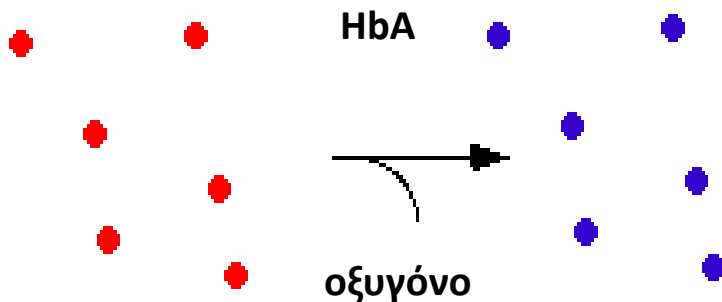
Αιμολυτικές αναιμίες

Δρεπανοκυτταρική αναιμία

Glu → Val

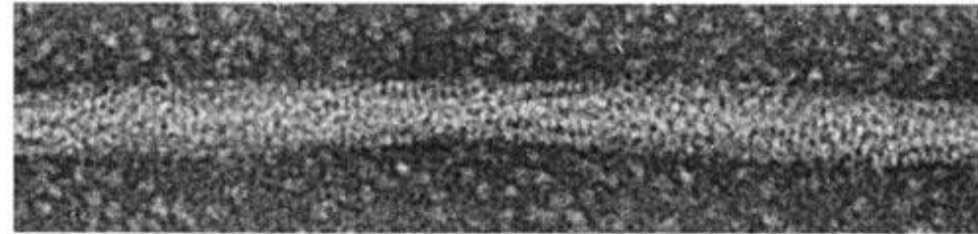
1:500 στους μαύρους

H-W: φορείς ~8%

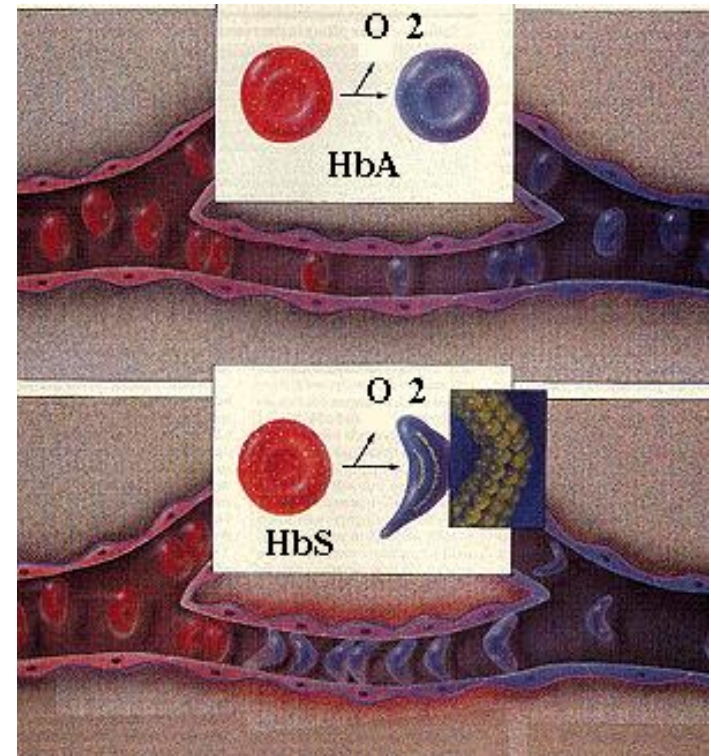
• Όταν η αιμοσφαιρίνη αποξυγονώνεται σχηματίζει συσσωματώματα, κρυσταλλικά στη δομή που καθιζάνουν

• Δρεπάνωση κυττάρων, μερικές φορές μη αντιστρεπτά, απόφραξη κυκλοφορίας στα τριχοειδή

50 nm

Ενδοκυτταρικός σχηματισμός ινιδίων της HbS (ηλεκτρονικό μικροσκόπιο)

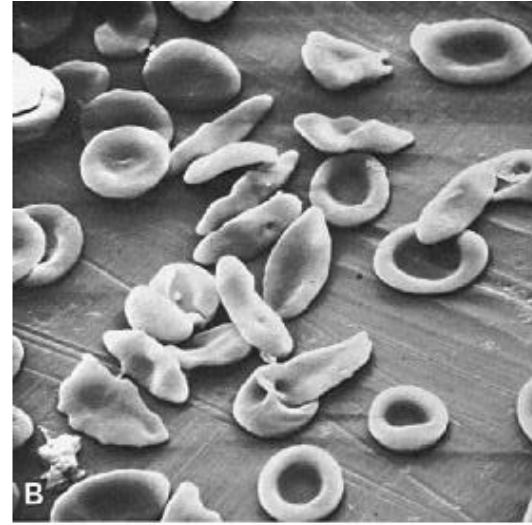
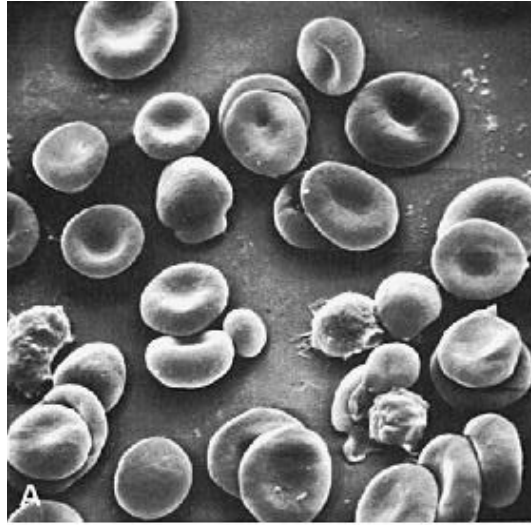

Αιμολυτικές αναιμίες

Δρεπανοκυτταρική αναιμία

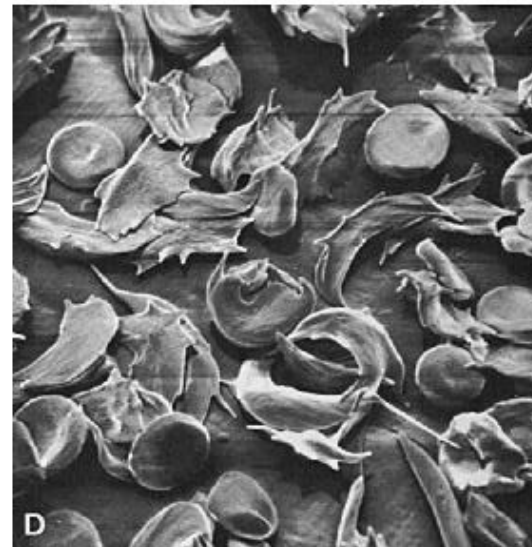
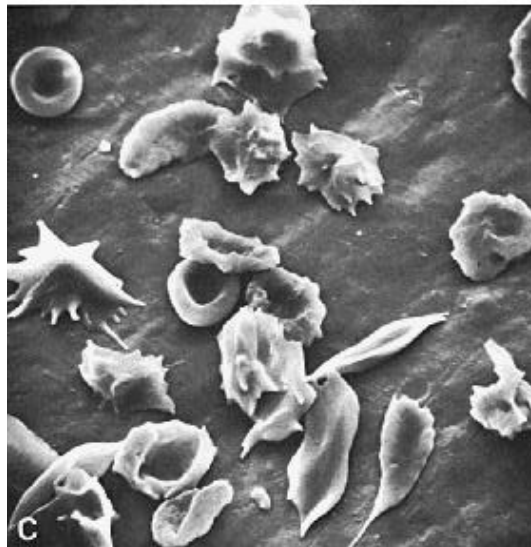
Ερυθρά αιμοσφαίρια ασθενούς με δρεπανοκυτταρική αναιμία

Οξυγονωμένο

Οξυγονωμένο αλλά αρκετά κύτταρα έχουν υποστεί μη αντιστρεπτή δρεπάνωση

Μερική αποξυγονοποίηση

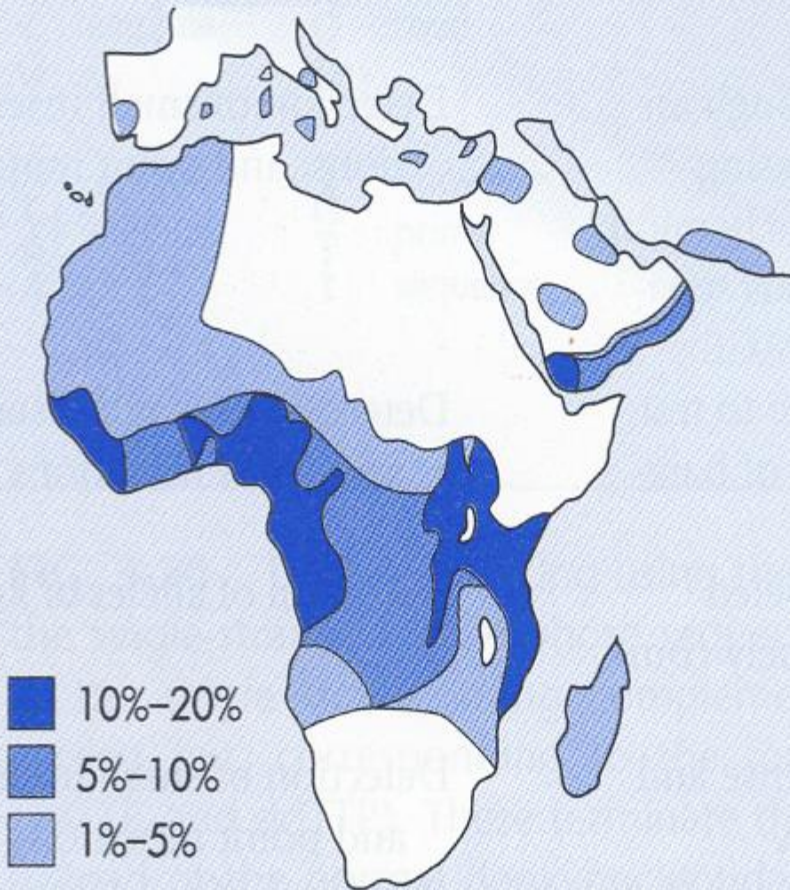
Περισσότερη αποξυγονοποίηση

(ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σάρωσης)

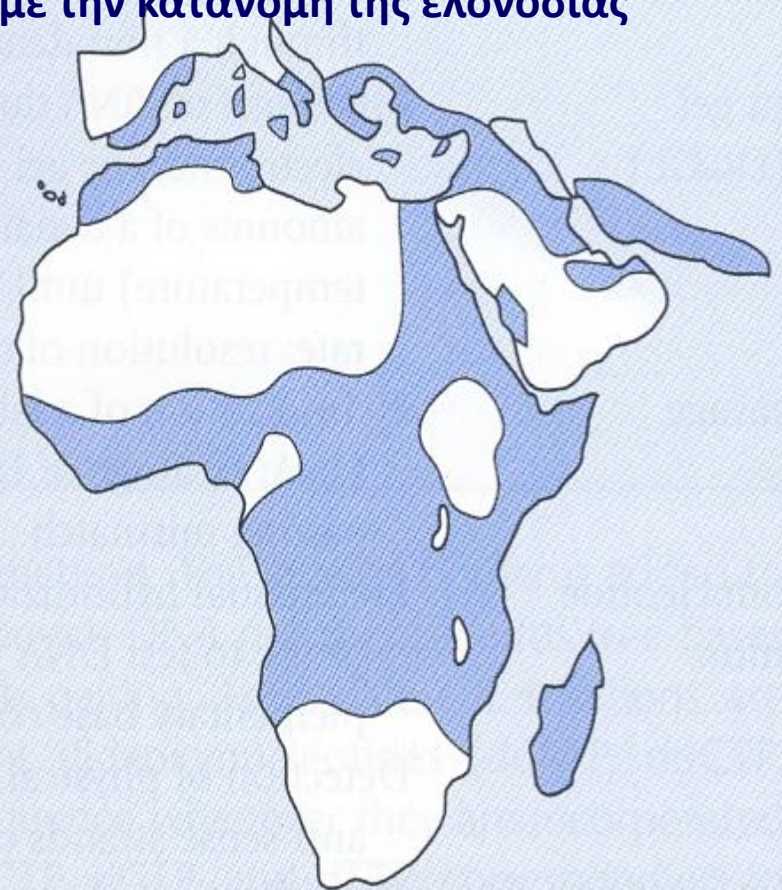
Αιμολυτικές αναιμίες

Συχνότητα δρεπανοκυτταρικής αναιμίας (β^s)

σε σχέση με την κατανομή της ελονοσίας

Frequency of sickle cell gene

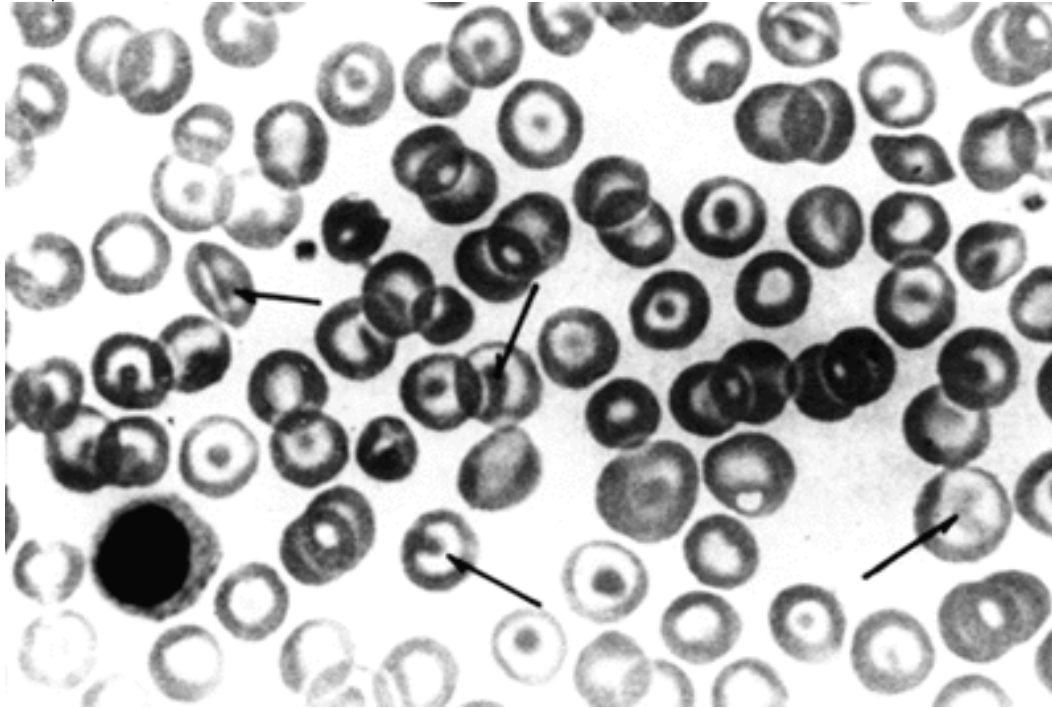
Distribution of falciparum malaria

Αιμολυτικές αναιμίες

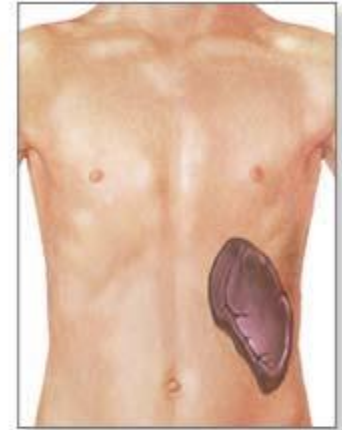
Αιμοσφαιρίνη C

Glu → Lys

- Η HbC έχει μικρότερη διαλυτότητα από την HbA και σχηματίζει μικρούς κρυστάλλους
- Μείωση ελαστικότητας και χρόνου ζωής (~35 μέρες) των RBCs
- Ήπια αιμολυτική νόσος και σπληνομεγαλία (CC)

Normal spleen

Splenomegaly

Αιμολυτικές αναιμίες

Διάγνωση

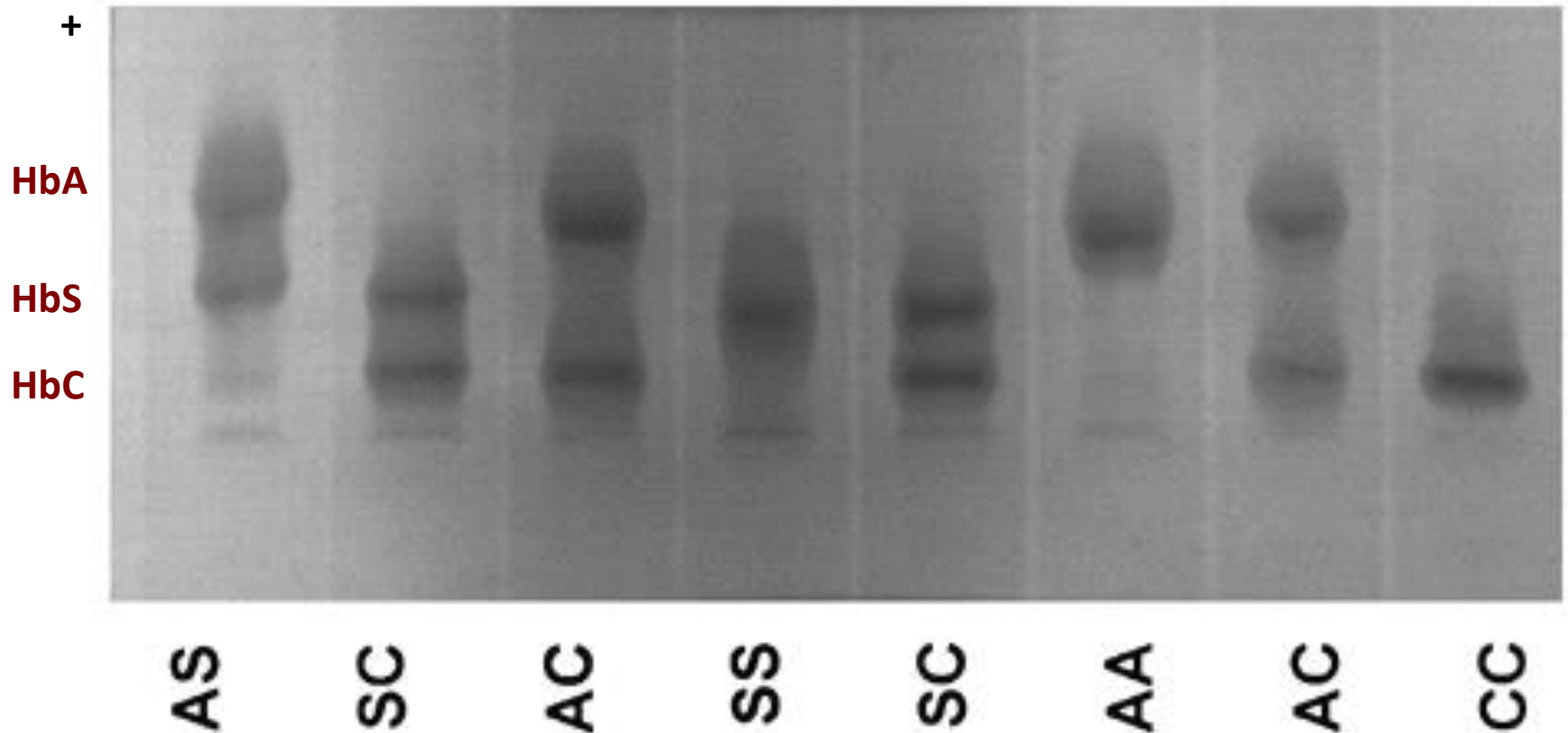
Ηλεκτροφόρηση-διαχωρισμός βάσει φορτίου

HbS: γλουταμικό οξύ (αρνητικά φορτισμένο)

HbC: γλουταμικό οξύ (αρνητικά φορτισμένο)

βαλίνη (ουδέτερο)

λυσίνη (θετικά φορτισμένο)

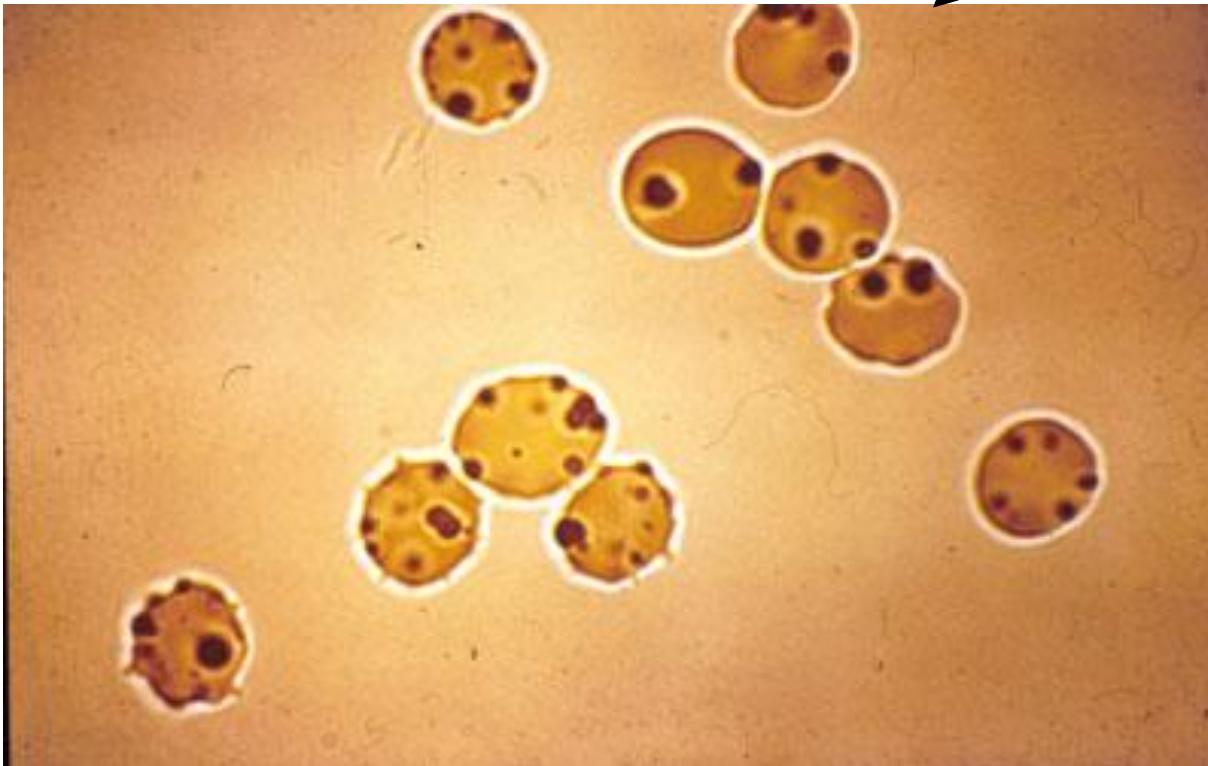

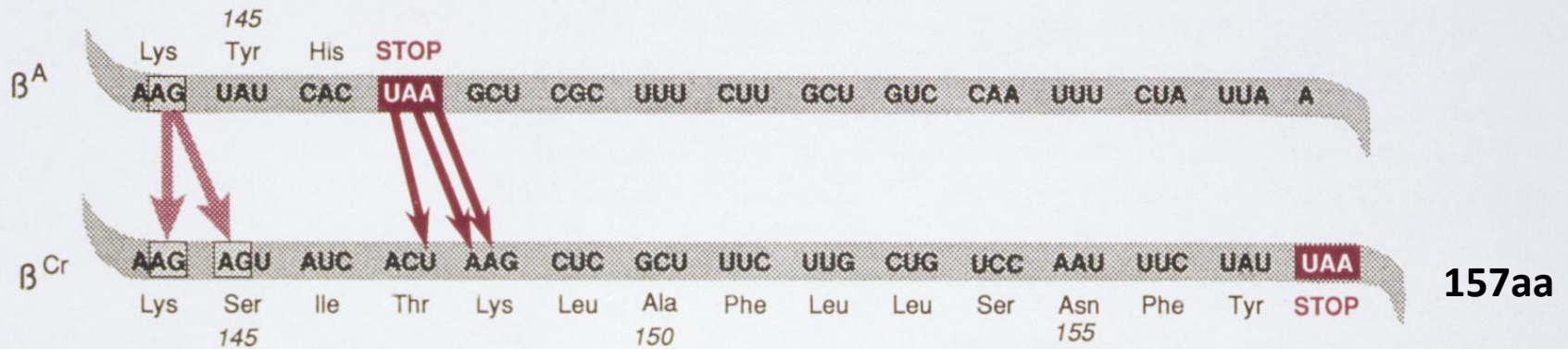
Αιμολυτικές αναιμίες

Αιμοσφαιρίνη Hammersmith

Σημειακή μεταλλαγή (αντικατάσταση συντηρημένης Phe 42 με σερίνη)
Αποδιάταξη πρωτεΐνης, σχηματισμός συσσωματωμάτων (Heinz bodies), καταστροφή
μεμβράνης RBC, ελαφριά αιμόλυση
Ασταθής αιμοσφαιρίνη
Μειωμένη συγγένεια με το οξυγόνο-κυάνωση

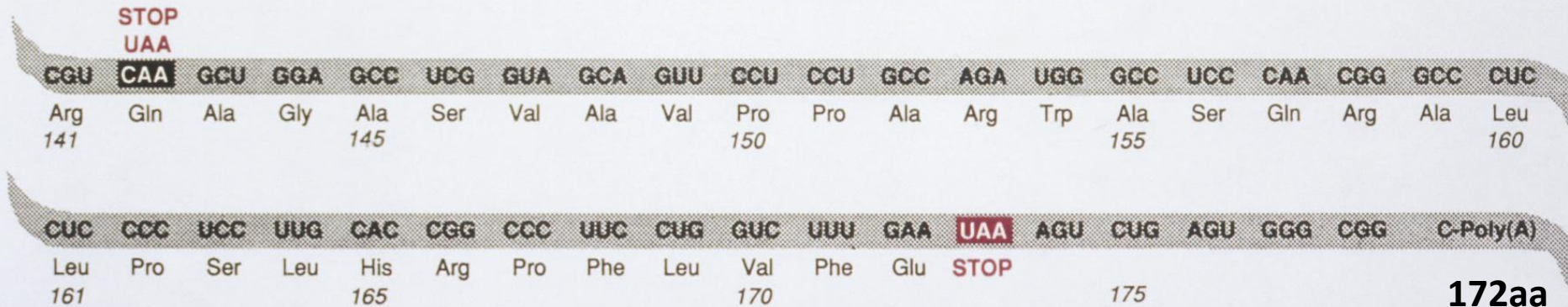

Παθολογικές αιμοσφαιρίνες λόγω μετατόπισης πλαισίου ανάγνωσης

Αιμοσφαιρίνη Cranston:

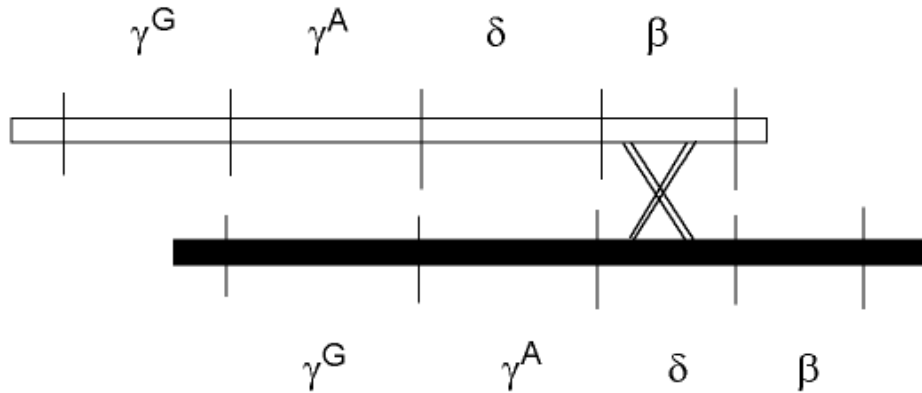
Ένθεση 2nt μεταξύ των κωδικονίων 144-145 στο γονίδιο β
 Ποιοτική ανωμαλία

Αιμοσφαιρίνη Constant Spring:

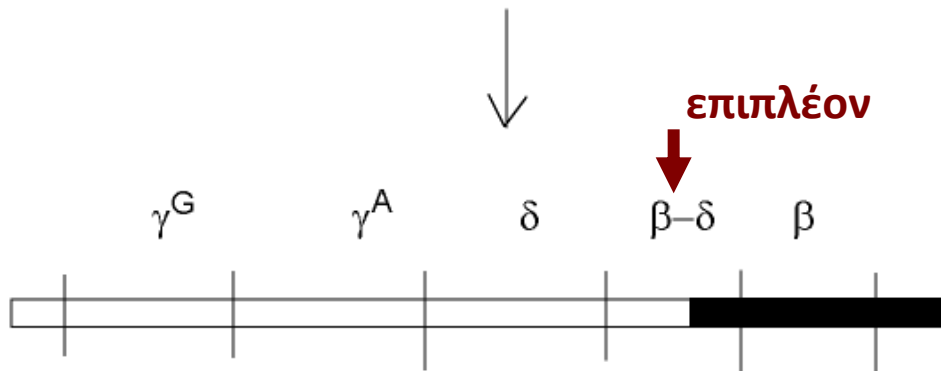
Νουκλεοτιδική αντικατάσταση στο κωδικόνιο λήξης στο γονίδιο α
 Πιο ασταθής αιμοσφαιρίνη
 Ποιοτική και ποσοτική ανωμαλία

Παθολογικές αιμοσφαιρίνες λόγω άνισου επιχιασμού

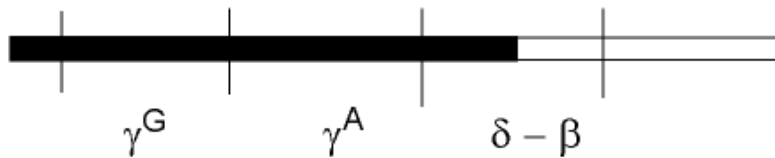
Λάθος στοίχιση των ομολόγων
Άνισος επιχιασμός μεταξύ των
γονιδίων β και δ (90% ομολογία)

δ : χαμηλά επίπεδα έκφρασης

Αντι-Lepore

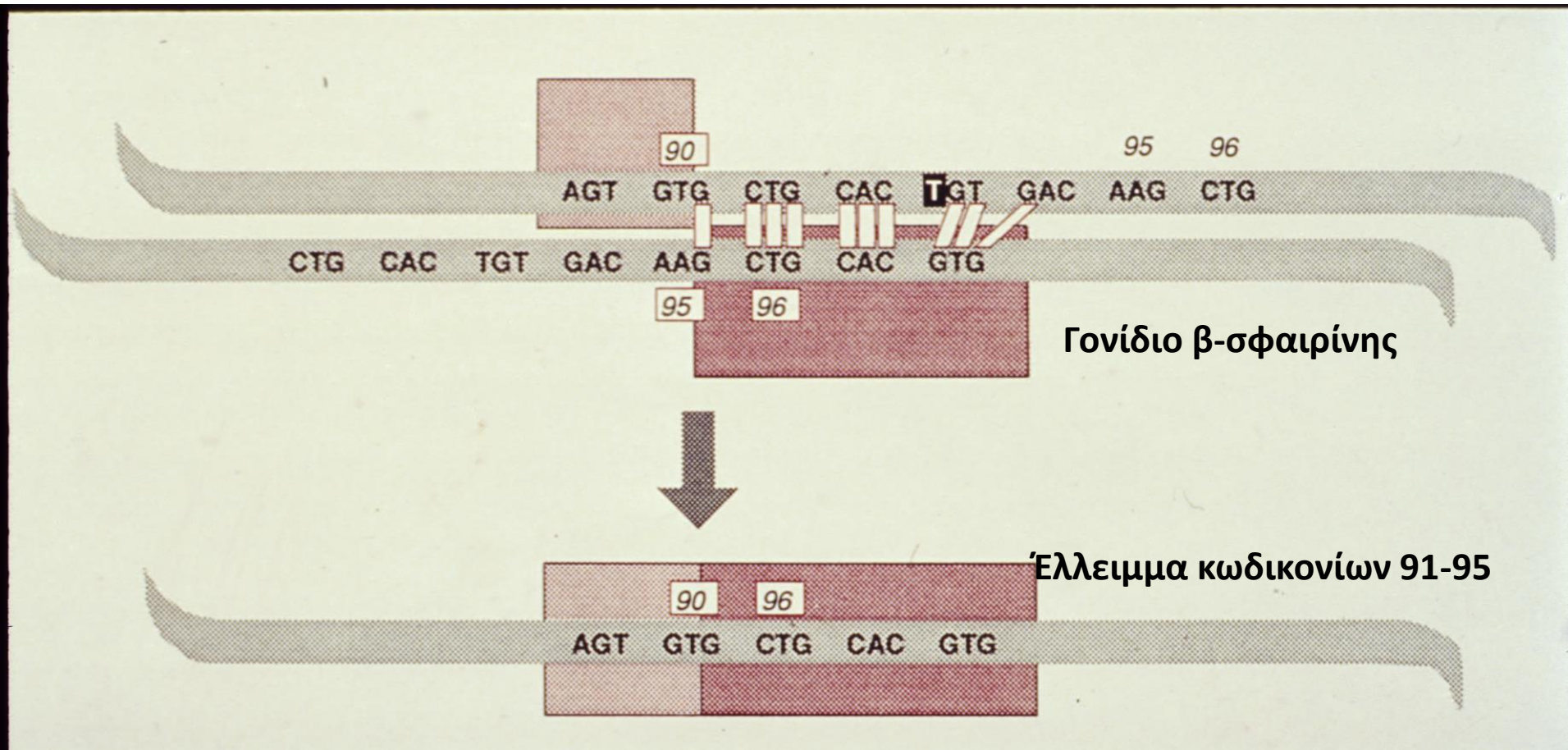
➤ Ποσοτική και
ποιοτική ανωμαλία

Lepore

Υβριδική & σε χαμηλά επίπεδα (υποκινητής δ)

Παθολογικές αιμοσφαιρίνες λόγω άνισου επιχιασμού

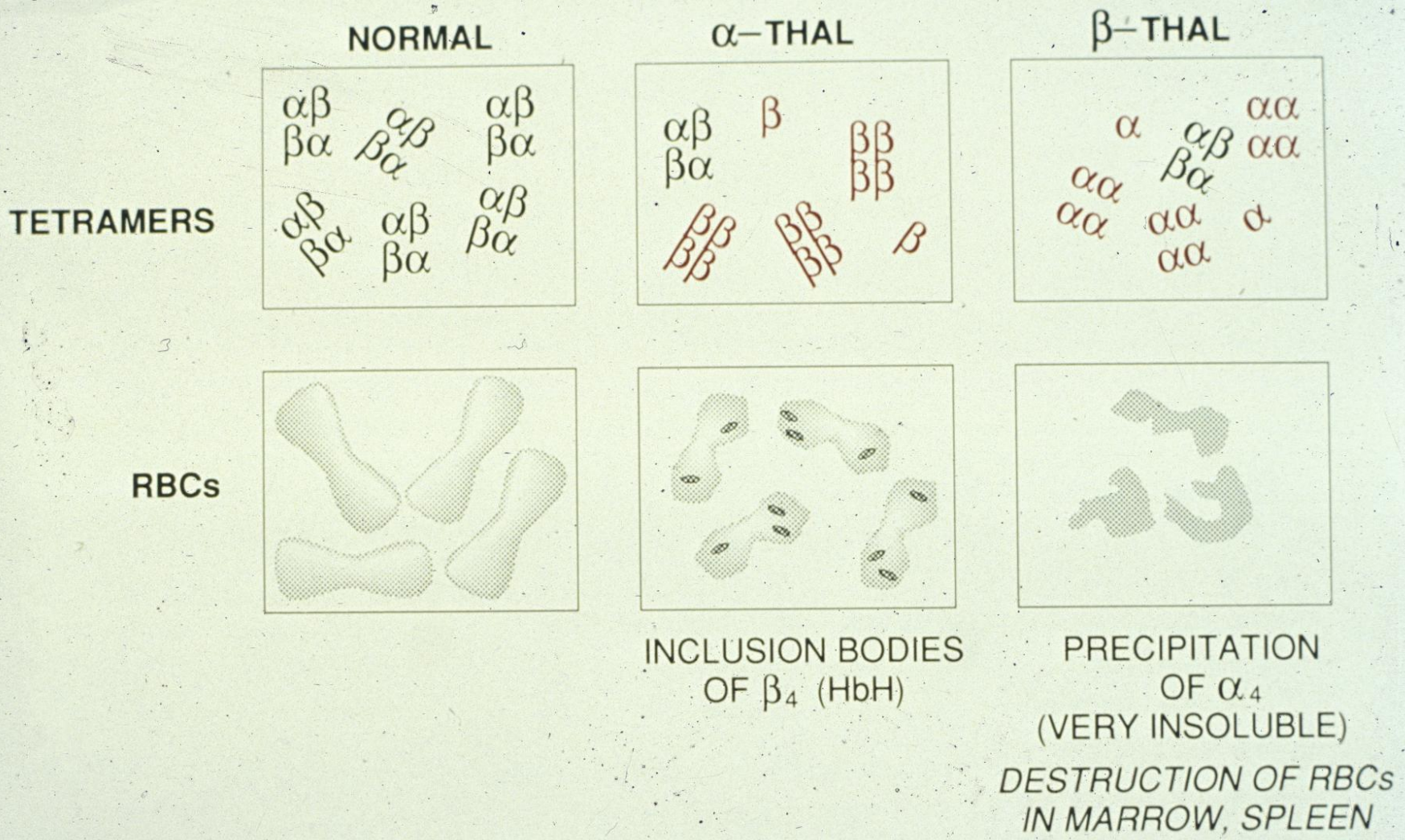

Αιμοσφαιρίνη Gun Hill

Αμινοξύ 92: σύνδεση με αίμη

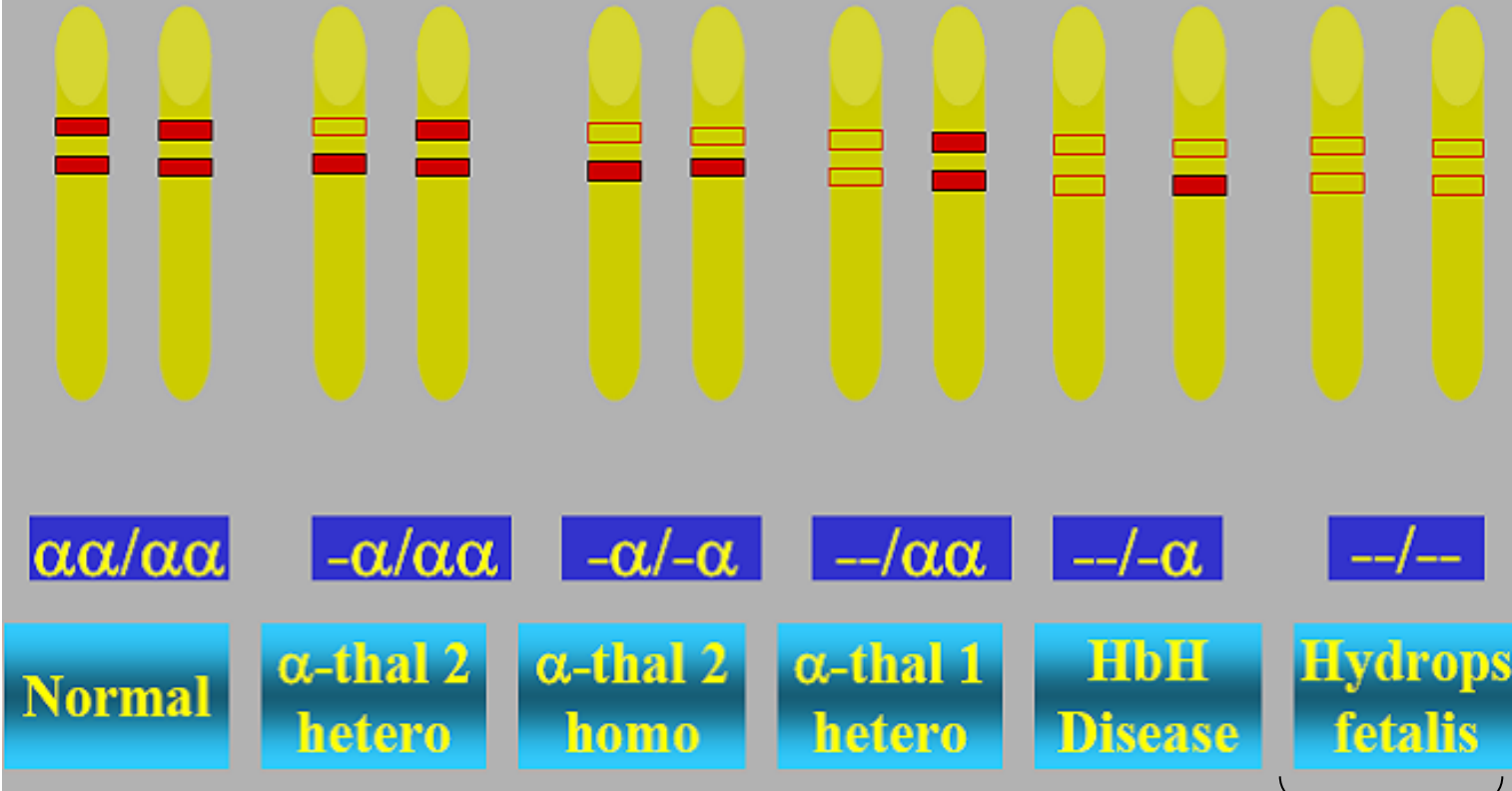
Οι β-αλυσίδες της Hb Gun Hill στερούνται αίμης

Ανισορροπία στη σύνθεση των σφαιρινικών αλυσίδων (Θαλασσαιμίες)

α-Θαλασαιμία

Χρ. 16

Ασυμπτωτικά
(σιωπηλός φορέας)

Σχεδόν
ασυμπτωτικά
(φορέας α-
θαλασαιμίας)

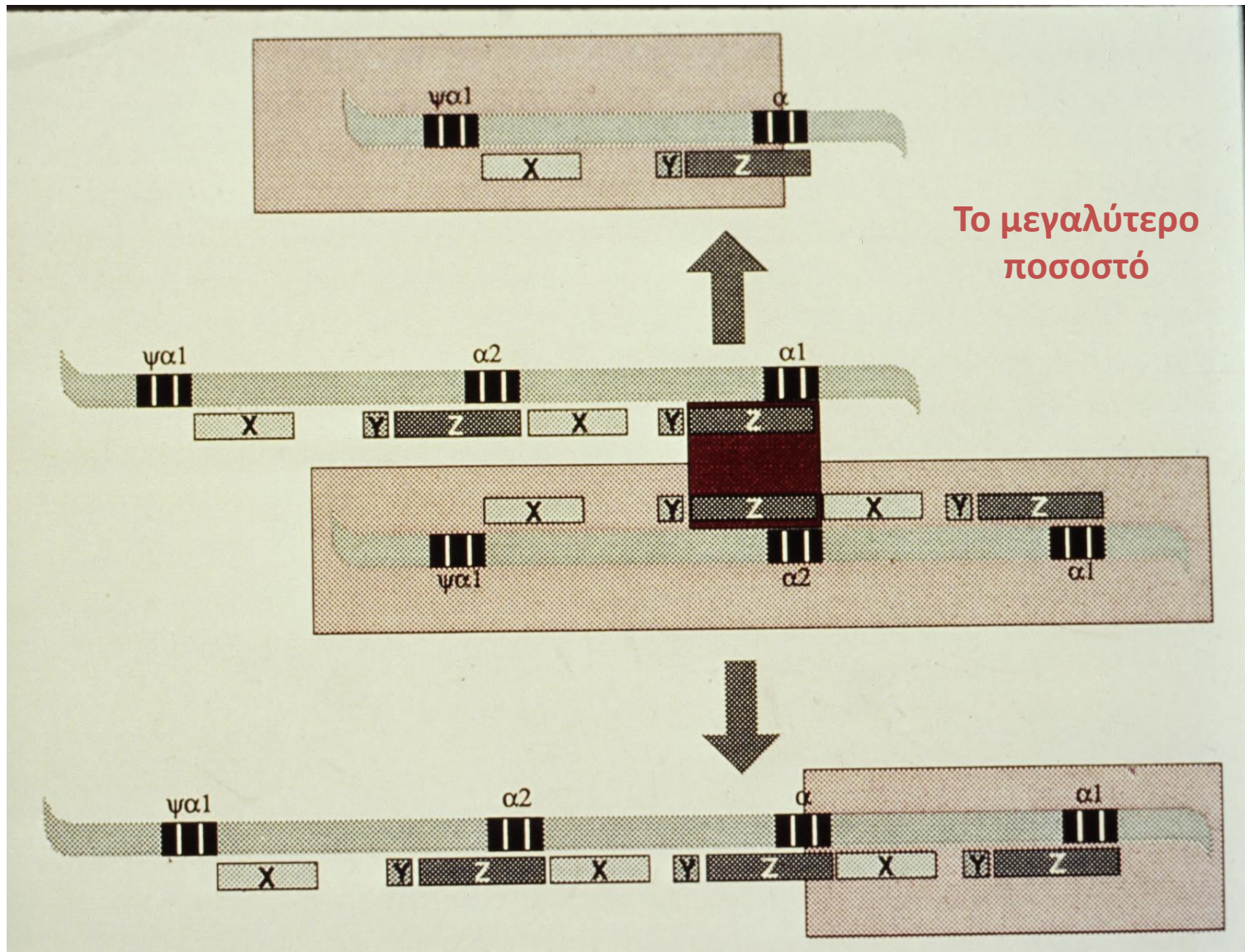
Μέτρια-σοβαρή
αναιμία

Βαρύμβατο με τη ζωή

- Αιμοσφαιρίνη Bart: τετραμερές γ-αλυσίδων με ελάχιστη ικανότητα μεταφοράς οξυγόνου-βαριά αναιμία
- Καρδιακή ανεπάρκεια, οίδημα

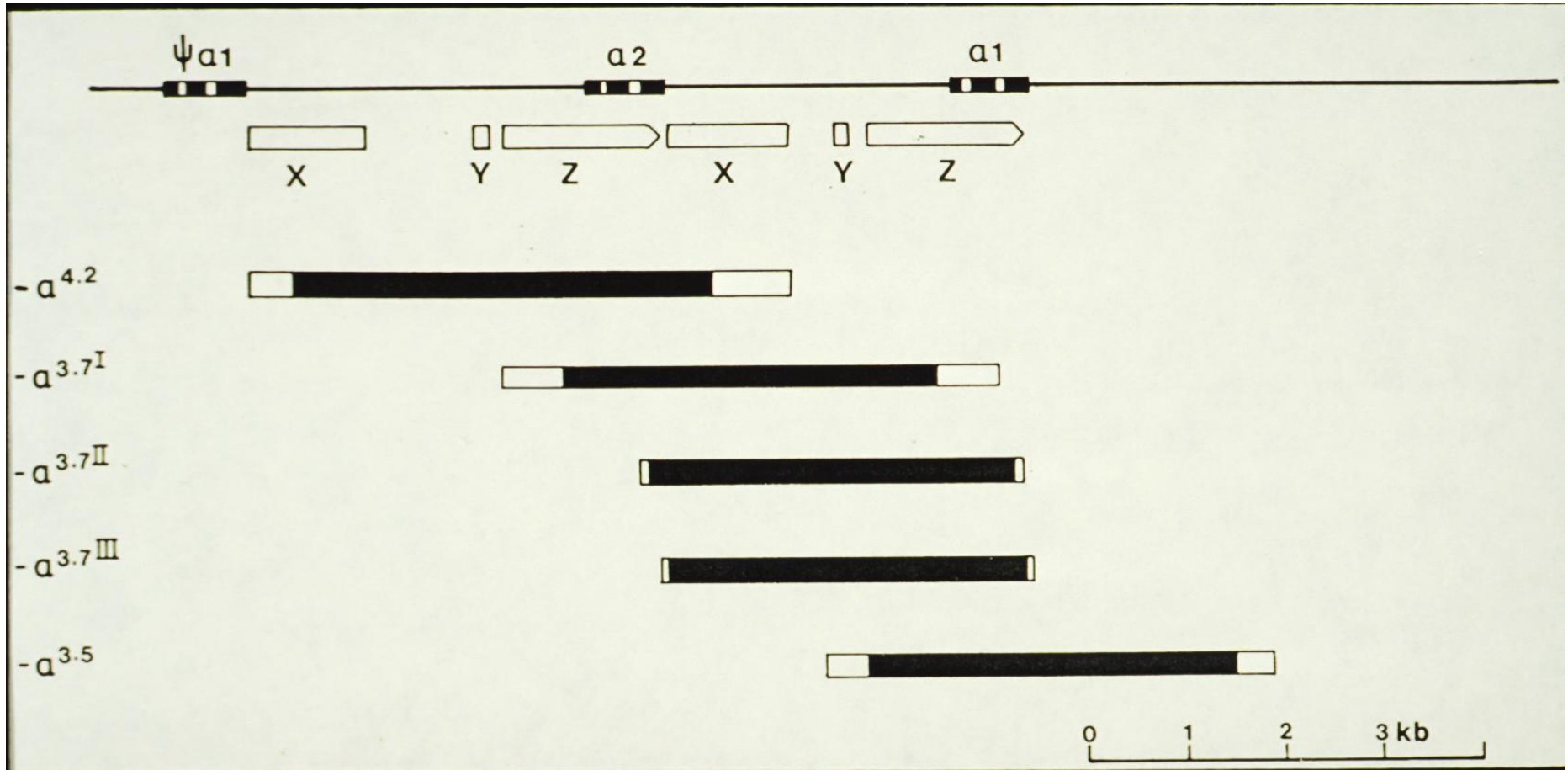
α-Θαλασσαιμία

Ελλείμματα γονιδίων α-σφαιρίνης λόγω άνισου επιχιασμού

α-Θαλασσαιμία

Ελλείμματα γονιδίων α-σφαιρίνης λόγω χρωσωματικού ελλείμματος

α-Θαλασαιμία

Μη λειτουργικά γονίδια α-σφαιρίνης λόγω σημειακών μεταλλαγών

Table 1. Point Mutations in α-Thalassem

Mutant Class	Origin
I. Nonfunctional mRNA	
a. Nonsense mutants:	
1) codon 116 (G-T)	Black
b. Frameshift mutants:	
1) codon 30/31 (- 4nts)	Black
c. Initiator codon mutants:	
2) ATG-ACG	Mediterranean
3) CCCACCATG- CCCCATG	Mediterranean
4) ATG-GTG	Mediterranean, Black
d. Terminator codon mutants	
5) α ^{CS} of HB Constant Spring (TAA-CAA)	Black
6) α ^{KD} of Koya Dora (TAA-TCA)	Indian
7) α ^{IC} of Hb Icaria (TAA-AAA)	Mediterranean
8) α ^{SR} of Hb Seal Rock (TAA-GAA)	Black

σπάνιο

II. RNA Processing mutants

a. Splice junction changes:

- 1) IVS-1 donor site
(GGTGAGGCT-
GGCT)

Mediterranean

b. RNA cleavage and polyadenylation site

- 1) AATAAA-AATAAG

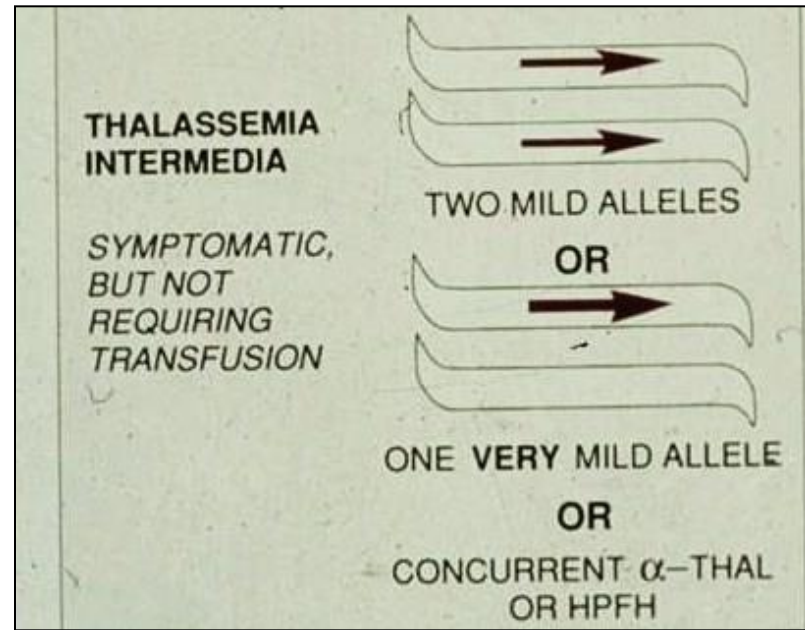
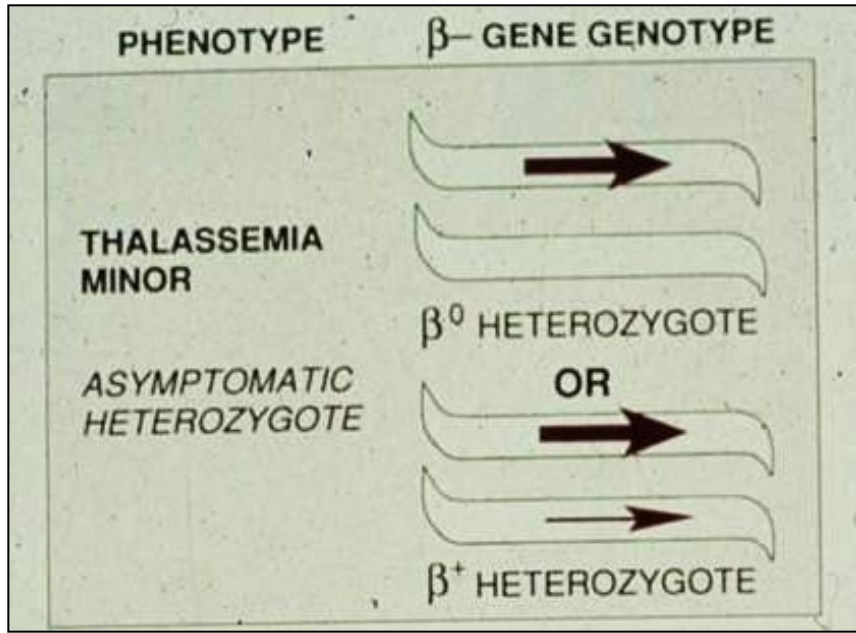
Arab

III. Unstable globins

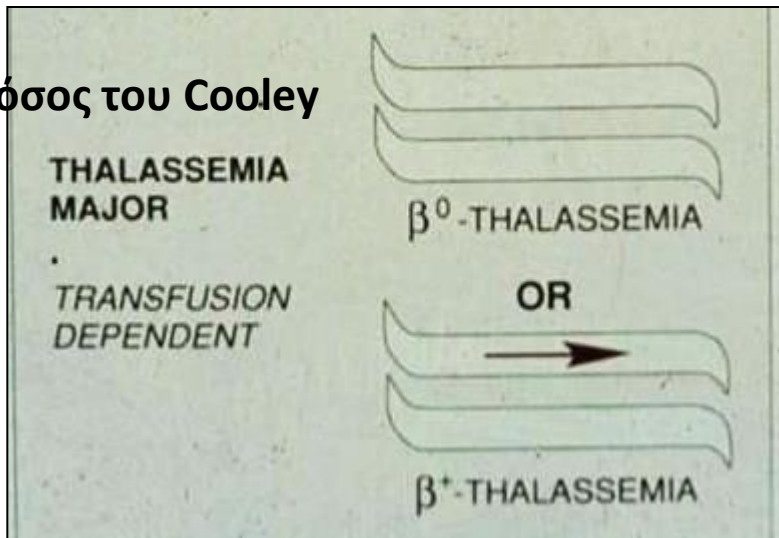
- 1) α^{Quong Sze} (codon
125 Leu-Pro) SE Asian
- 2) α^{Suan Dok} (codon
209, Leu-Arg) SE Asian
- 3) α^{Petah Tikwah} (codon
110, Ala-Asp) Middle East
- 4) α^{Evanston} (codon 14,
Trp-Arg) Black

β-Θαλασσαιμία

- Κυρίως σημειακές μεταλλαγές
- Φορείς: ήπια αύξηση της HbA₂ και HbF

Νόσος του Cooley

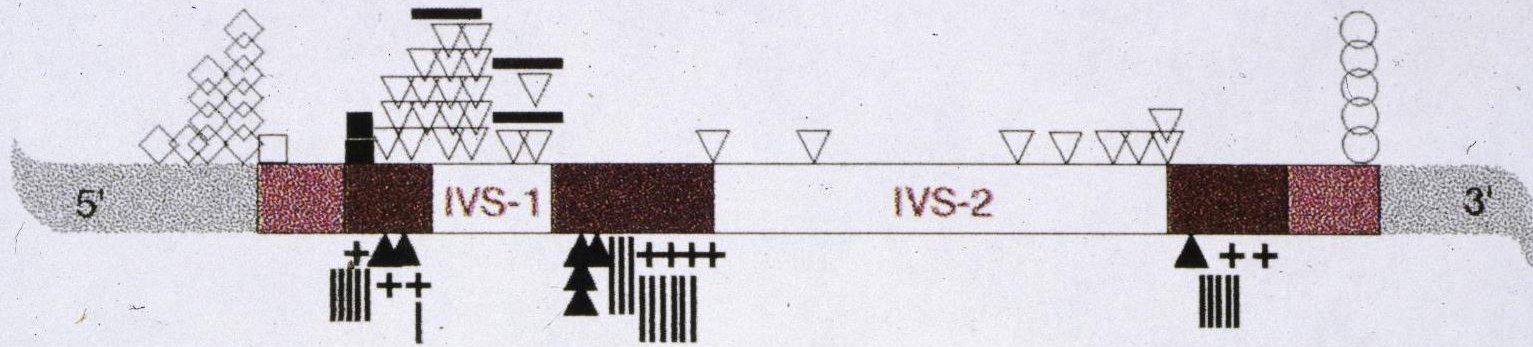

Σύνθετοι ετεροζυγώτες

8% Ελλήνων ετεροζυγώτες β-MA

1-1,5% Ελλήνων ετεροζυγώτες Hb S

β-Θαλασσαιμία

- ◇ TRANSCRIPTION
- CAP SITE
- INITIATOR CODON
- ▲ NONSENSE
- ▽ SPLICING
- + INSERTION
- DELETION
- | FRAMESHIFT DELETIONS (-1, -2, -4)
- POLY A SITE

Έχουν ταυτοποιηθεί >100 διαφορετικές μεταλλαγές

Κυστική ίνωση

1/2500 γεννήσεις στους Καυκάσιους, αυτοσωμική υπολειπόμενη

$$q^2 = 1 / 2500$$

$$q = 1 / 50$$

$$p = 49 / 50$$

$$2pq = 2 \times 49/50 \times 1/50 = 0,0392 \approx 1/25$$

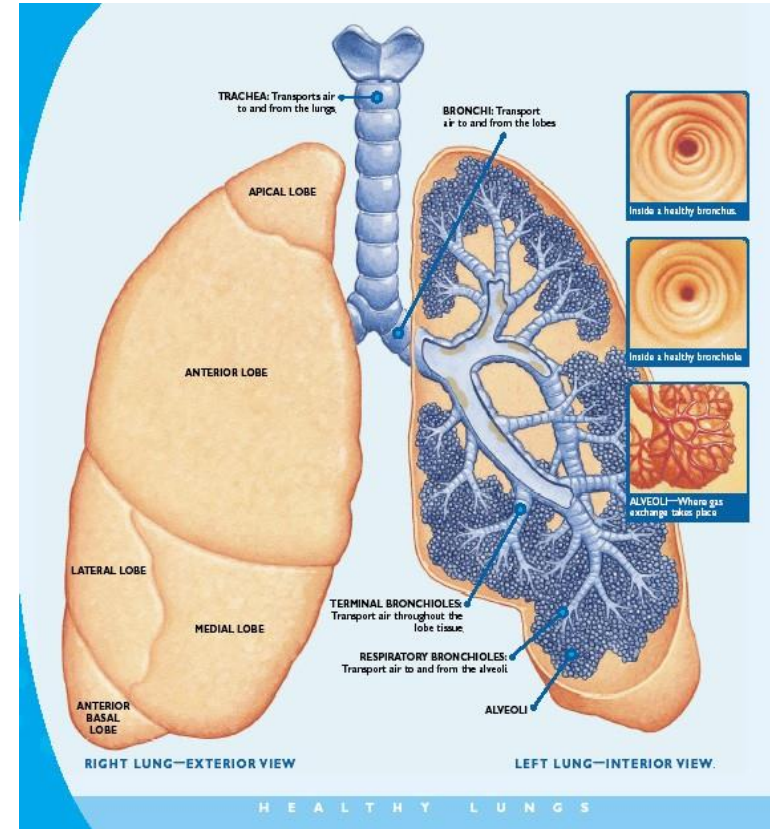
Παχύρευστες κολλώδεις εκκρίσεις πνευμόνων και παγκρέατος

Μολύνσεις

Χρόνια ανεπάρκεια οξυγόνου

Παγκρεατική ανεπάρκεια

Μέση επιβίωση ~ 30 έτη

Διάγνωση

The genetic defect underlying cystic fibrosis disrupts the functioning of several organs by causing ducts or other tubes to become clogged, usually by thick, sticky mucus or other secretions.

AIRWAYS

Clogging and infection of bronchial passages impede breathing. The infections progressively destroy the lungs. Lung disease accounts for most deaths from cystic fibrosis.

LIVER

Plugging of small bile ducts impedes digestion and disrupts liver function in perhaps 5% of patients.

PANCREAS

Occlusion of ducts prevents the pancreas from delivering critical digestive enzymes to the bowel in 65% of patients. Diabetes can result as well.

SMALL INTESTINE

Obstruction of the gut by thick stool necessitates surgery in about 10% of newborns.

REPRODUCTIVE TRACT

Absence of fine ducts, such as the vas deferens, renders 95% of males infertile. Occasionally, women are made infertile by a dense plug of mucus that blocks sperm from entering the uterus.

SKIN

Malfunctioning of sweat glands causes perspiration to contain excessive salt (NaCl). Measurement of chloride in sweat is a mainstay of diagnosis.

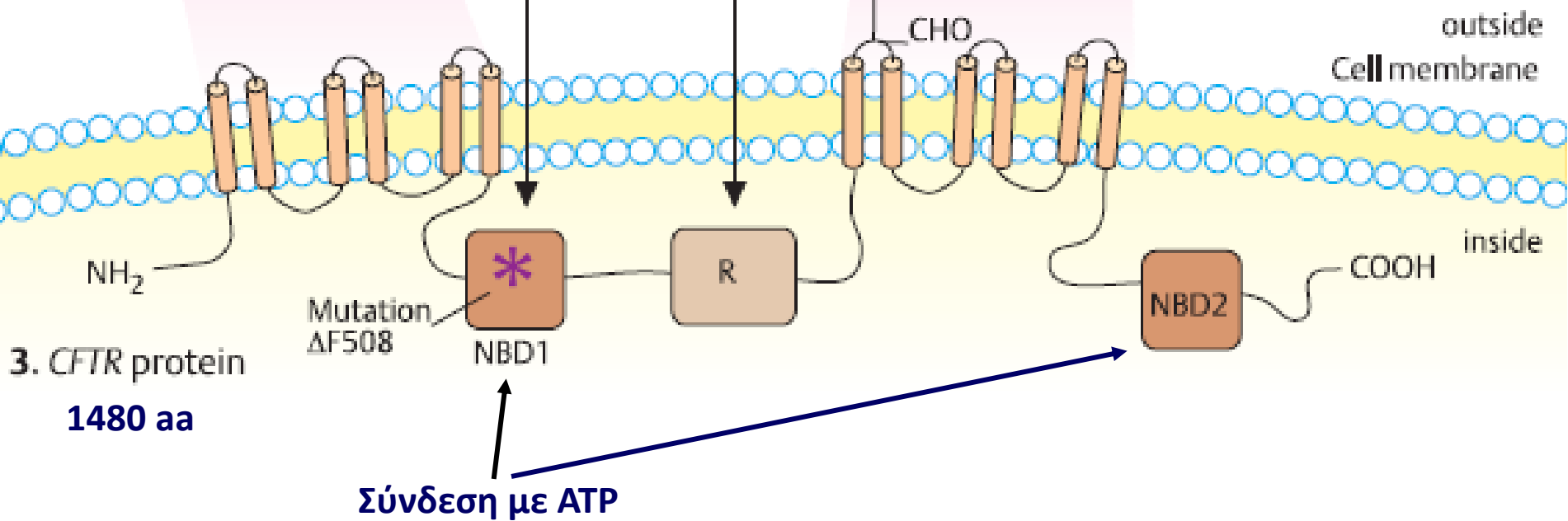
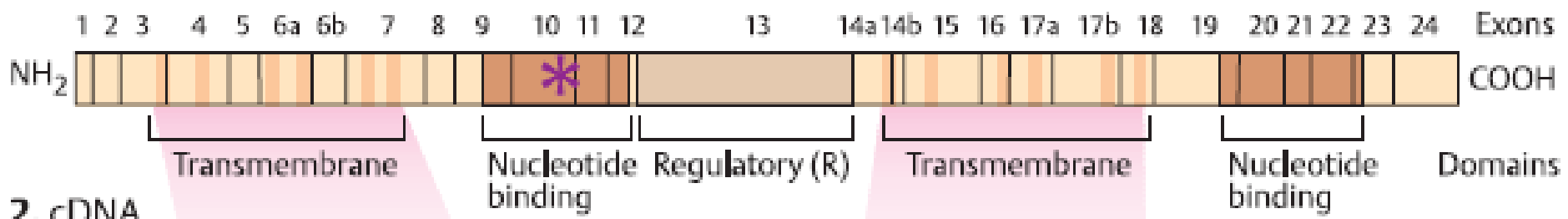
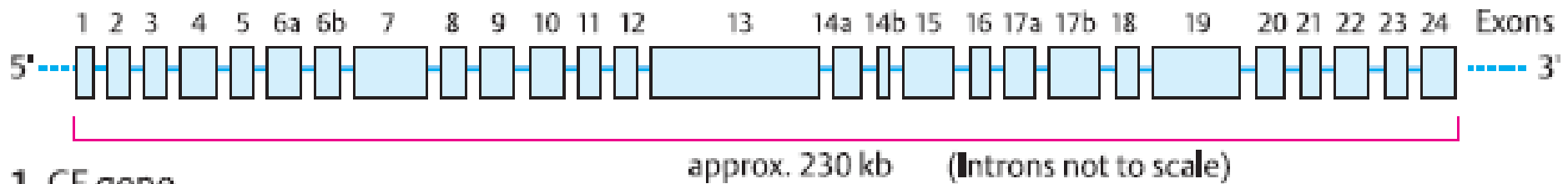
Ευρήματα σε πνεύμονα και πάγκρεας

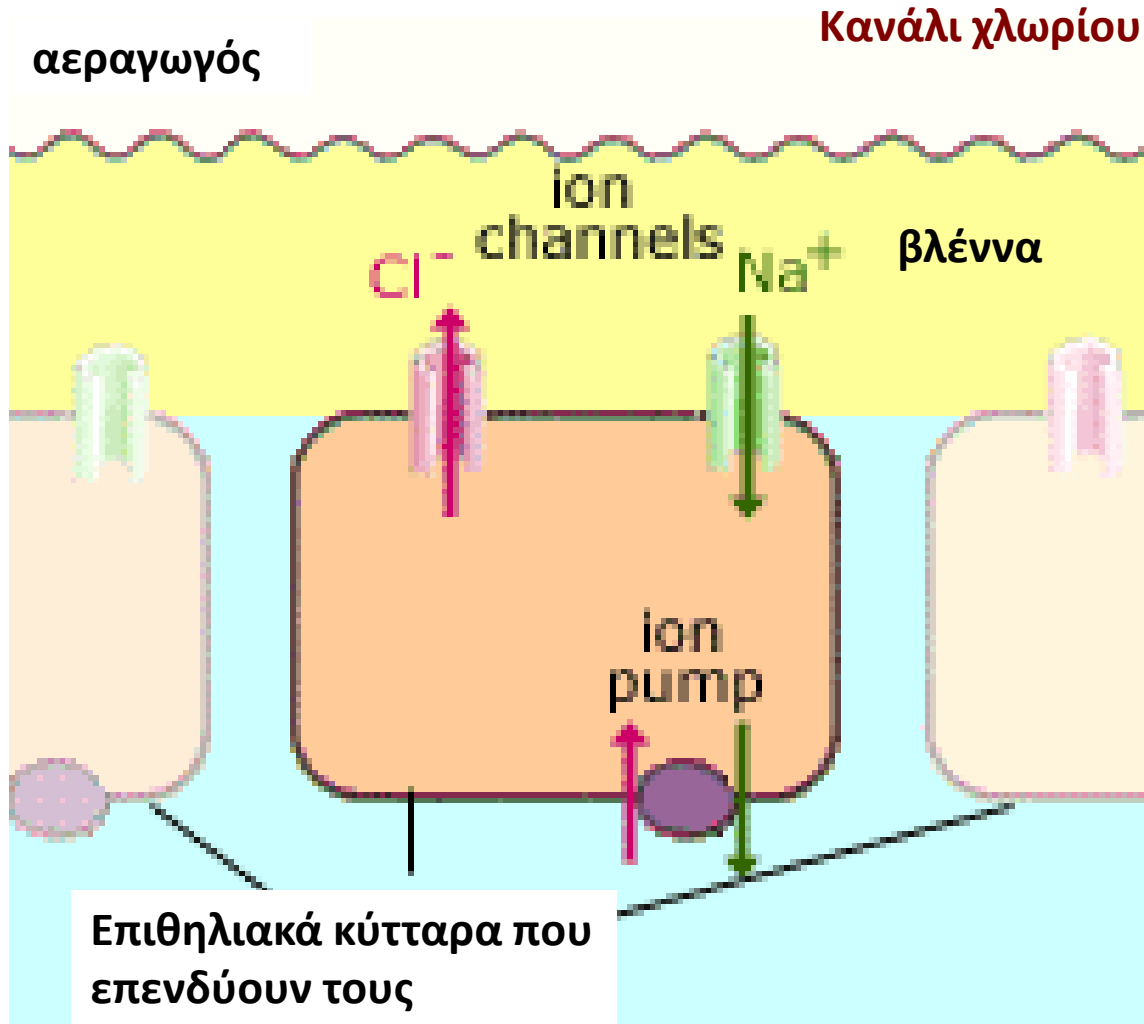
Υψηλή συγκέντρωση χλωρίου στον ιδρώτα

Welsh, MJ and Smith, AE. Cystic Fibrosis. *Scientific American*. 273 (6): 52, 1995.

Το γονίδιο και η πρωτεΐνη CFTR

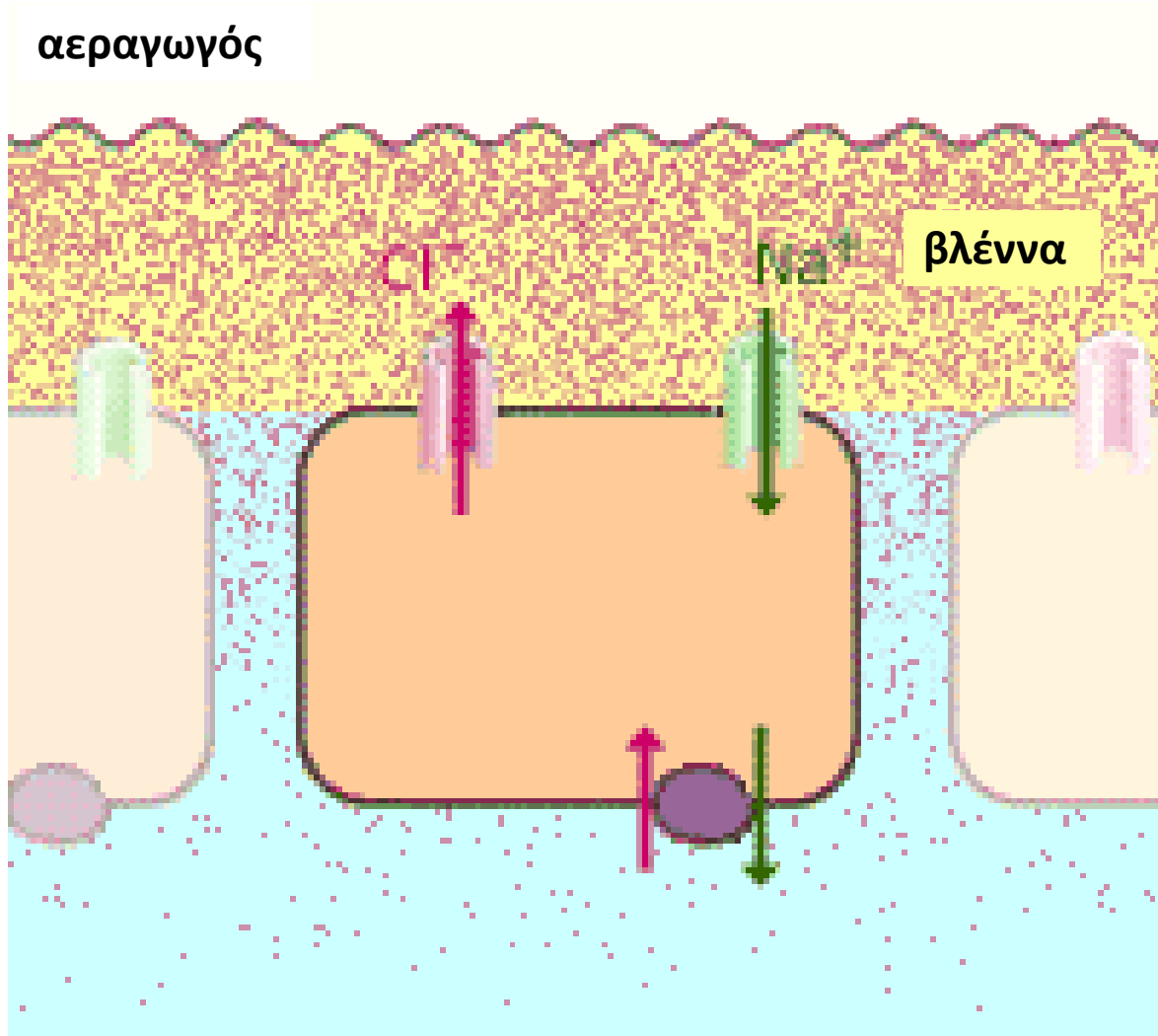
Η πρωτεΐνη CFTR

Επιθηλιακά κύτταρα που επενδύουν τους αεραγωγούς των πνευμόνων

& σε επιθηλιακά κύτταρα άλλων οργάνων

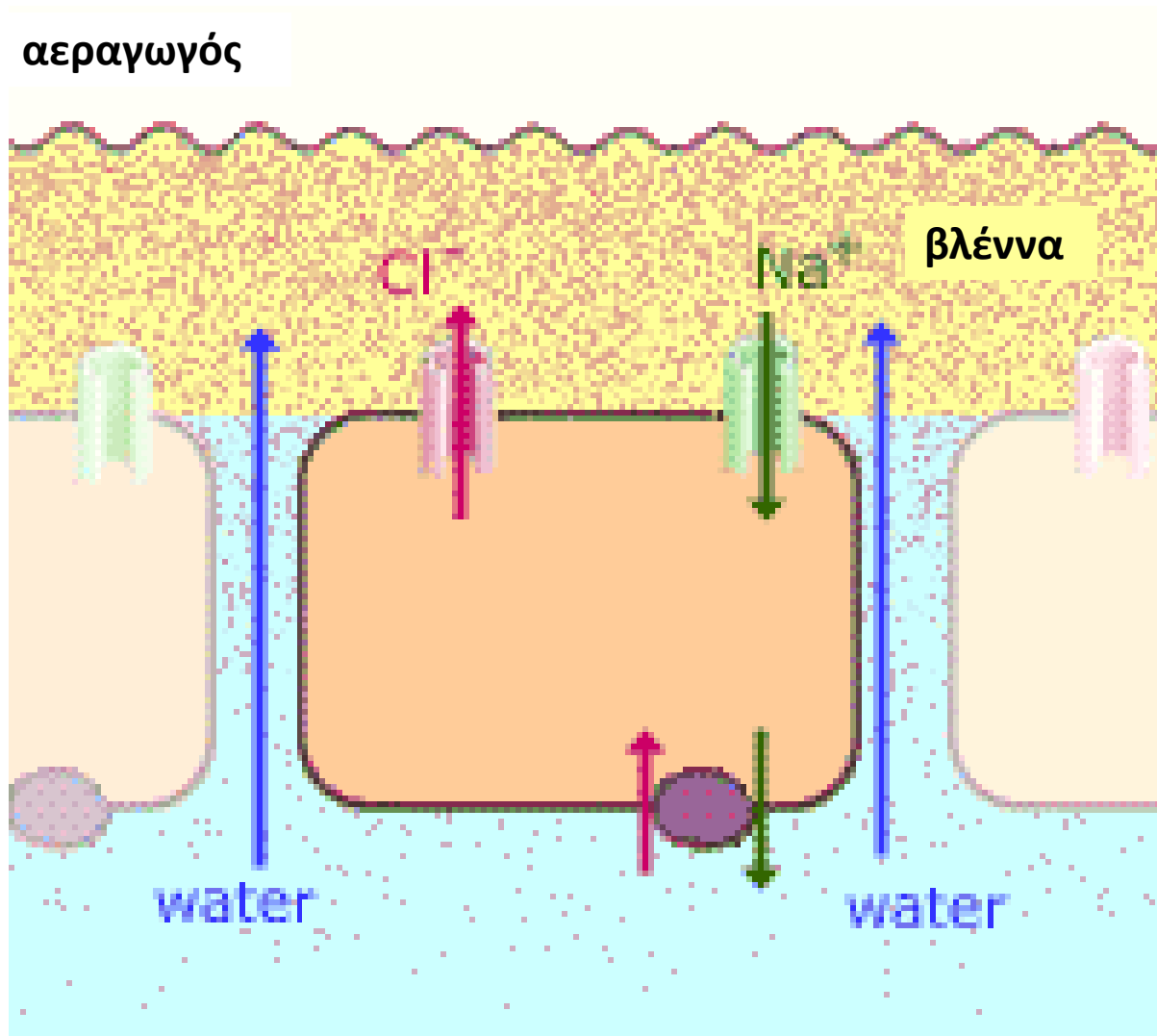
Η πρωτεΐνη CFTR

Δημιουργείται κλινές ιόντων με υψηλότερη συγκέντρωση προς το εξωτερικό

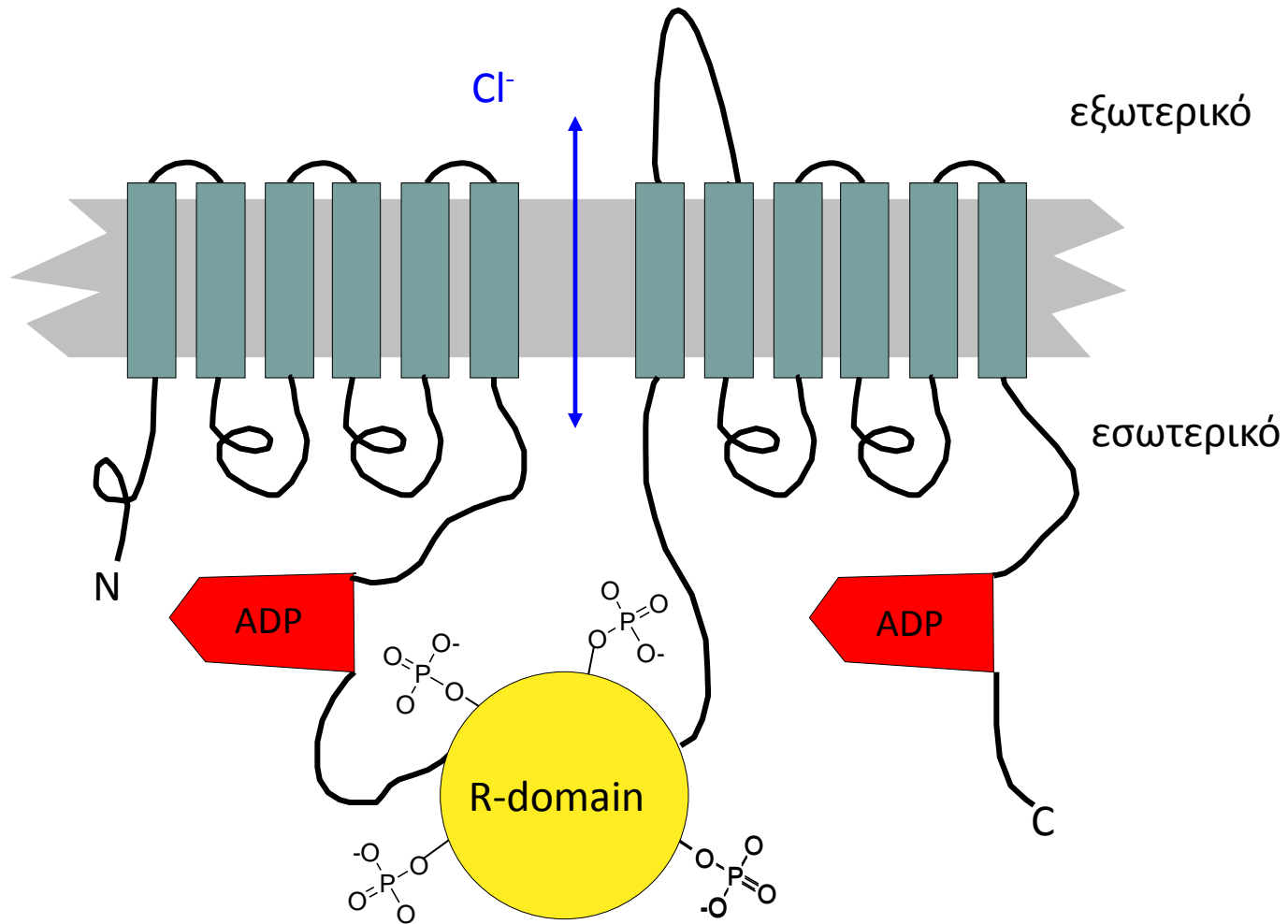

Η πρωτεΐνη CFTR

Μεταφορά μορίων H_2O προς το εξωτερικό και διατήρηση υγρής βλέννας

Ενεργοποιείται από φωσφωρυλίωση και από τη διάσπαση του ATP

Στην κυστική ίνωση

CFTR Sequence:

Nucleotide	ATC	ATC	C T T	T	GGT	GTT
Amino Acid	Ile	Ile	Phe		Gly	Val
	506		508			510

Deleted in ΔF508

Έλλειψη 3bp

Η πιο συχνή μεταλλαγή
70% στους Ευρωπαίους

ΔF508 CFTR Sequence:

Nucleotide	ATC	ATT	GGT	GTT
Amino Acid	Ile	Ile	Gly	Val
	506			

Cystic Fibrosis

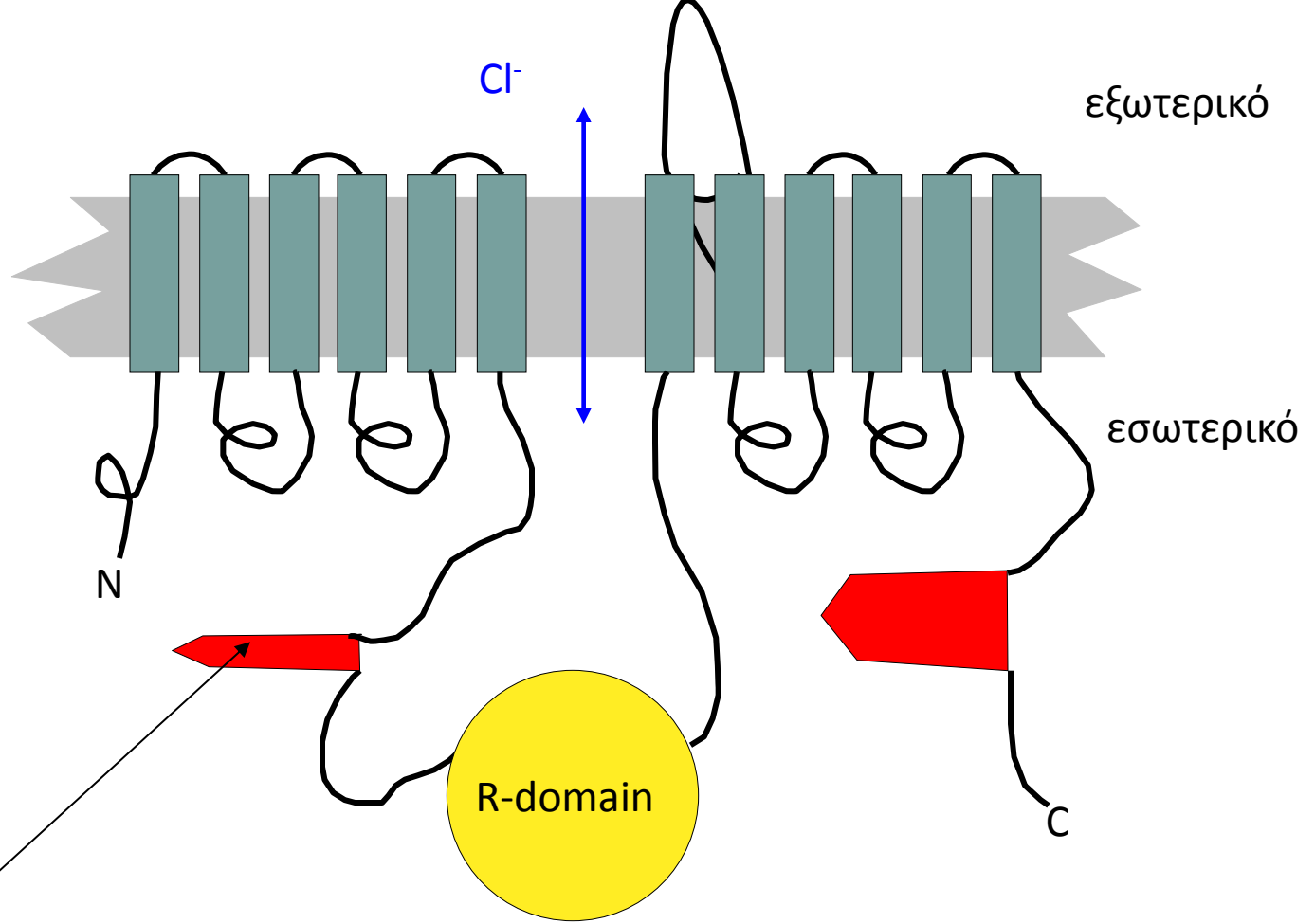
Mutation Database

1966 μεταλλαγές στην βάση δεδομένων

Statistics by mutation type:

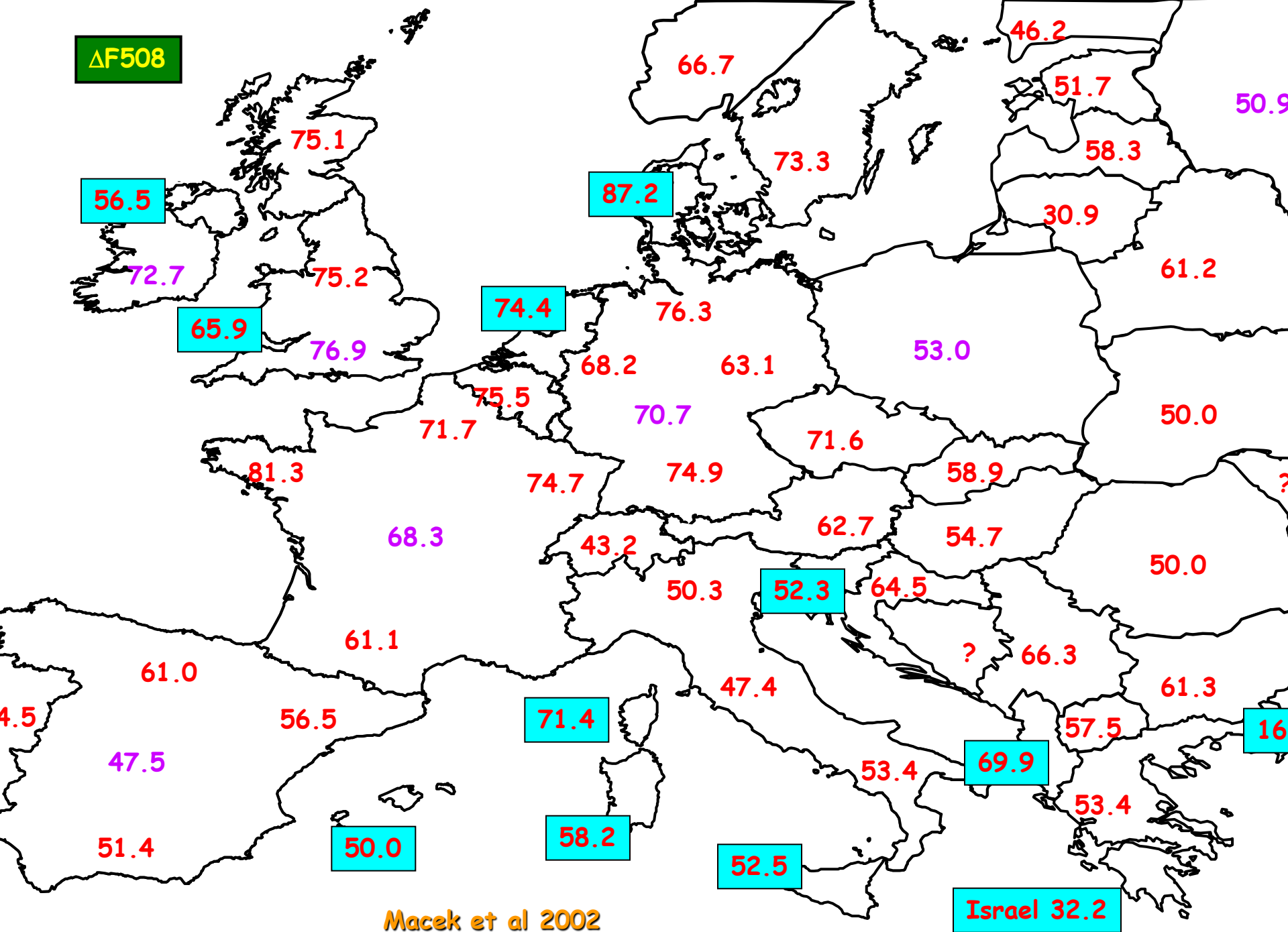
Mutation Type	Count	Frequency %
Missense	786	39.98
Frameshift	311	15.82
Splicing	228	11.60
Nonsense	162	8.24
In frame in/del	39	1.98
Large in/del	51	2.59
Promoter	15	0.76
Sequence variation	269	13.68
Unknown	105	5.34

ΔF508

Στην περιοχή σύνδεσης με το ATP

Η CFTRΔF508 καταστρέφεται στο ER και δεν μεταφέρεται στην κυτταρική μεμβράνη

Macek et al 2002

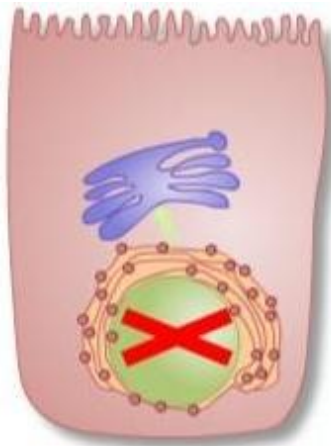
Cystic Fibrosis

Mutation Database

Panel 2: **Functional classification of CFTR alleles**

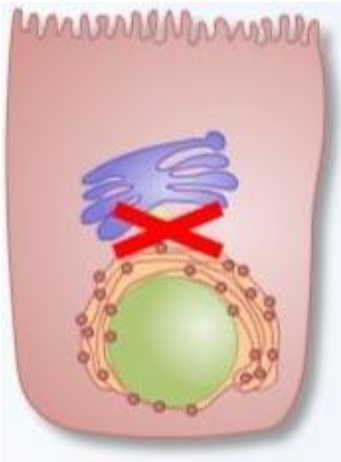
Class	Functional effect of mutation	Allele
I	Defective protein production	G542X, R553X, W1282X, R1162X, 621-1G→T, 1717-1G→A, 1078ΔT, 3659ΔC
II	Defective protein processing	ΔF508, ΔI507, N1303K, S549N
III	Defective protein regulation	G551D, R560T
IV	Defective protein conductance	R117H, R334W, G85E, R347P
V	Reduced amounts of functioning CFTR protein	3849+10KbC→T, 2789+5G→A, A455E
Unknown		711+1G→T, 2184DA, 1898+1G→A

✓ 6 μεταλλάξεις κοινές σε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες

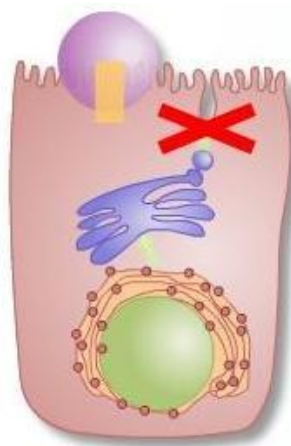
I

**Διαταραχές
στην
παραγωγή**

II

**Διαταραχές
στην
επεξεργασία**

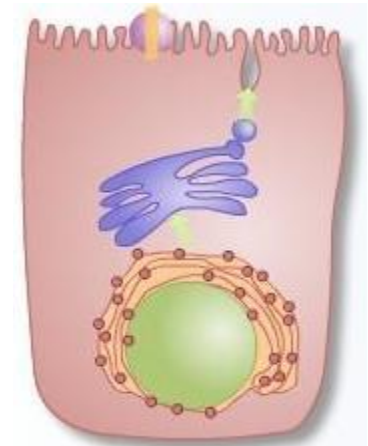
III

**Διαταραχές
στη ρύθμιση**

IV

**Διαταραχές
στην
αγωγιμότητα**

V

**Διαταραχές
στην ποσότητα**

Στην Ελλάδα έχουν ταυτοποιηθεί 83 μεταλλάξεις

- Οκτώ μεταλλάξεις αντιστοιχούν σε ποσοστό 74% των συνολικών μεταλλαγών**

ΔF508del	53.4%
621+1G>T	5.7%
G524X	3,9%
N1303K	2,6%
2183AA>G	1,4%
E822X	1.4%
2789+5G>A	1.7%
R1158X	1.0%

Διάγνωση

Με ανάλυση αίματος και ταυτοποίηση αυξημένων επιπέδων τρυψινογόνου

Γενετικό τεστ

Είδος μεταλλαγής μπορεί να επηρεάσει βαρύτητα φαινοτύπου